

**MOSLAVAČKI PARTIZANSKI
ODRED
I DIO**

S obzirom na to da je Moslavački partizanski odred (u daljnjem tekstu MPO) nastao 1941. i da je uglavnom sam djelovao - operirao na prostoru Moslavine, osim kada je sarađivao s grupom bataljona Banijskog i Slavonskog PO 1942. te jedinicama 4. slavonske divizije početkom 1943, do formiranja Prve moslavačke brigade rujna 1943, to ćemo razdoblje 1941 — 1943. obraditi kao cjelinu, a zatim 1943 — 1945. po godinama. Uloga, mjesto i zadaci MPO-a nešto su drugačiji u drugom dijelu NOB-a.

1941. GODINA

1. Partija priprema ustanak

Godine 1941. odigrali su se krupni i značajni događaji u svijetu, posebno u Evropi. Jugoslavija je okupirana za svega 12 dana i raskomadana na sedam dijelova. Svi naši narodi i narodnosti pali su u ropstvo tada najmoćnije i najbrutalnije sile svijeta, fašističke Njemačke i Italije i njihovih saveznika. Da nevolja bude veća, fašisti su osloncem na petu kolonu, na izdajnike naših naroda — ustaše, četnike, belogardiste, VMR-ovce, baliste i druge organizirane antinarodne snage, a prije svega na buržoaziju — stvorili kvislinške tvorevine kao što su Pavelićeva NDH, Nedićeva Srbija, Rupnikova Slovenija, koju su podijelili Hitler i Mussolini. Horthyjevoj Mađarskoj pripadaju Medimurje, Bačka i Baranja te dio Banata, a Trećem Reichu Banat, Bugarima jugoistočna Srbija i veći dio Makedonije, a zapadni dio Makedonije, Kosovo i Metohija »Velikoj« Albaniji, Crna Gora fašističkoj Italiji, čijim je kraljem proglašen Emanuelo Victorio III.

Sile Osovine raskomadale su bivšu Kraljevinu Jugoslaviju između sebe i svojih satelita dajući lažnu nezavisnost Srbima i Hrvatima stvaranjem marionetskih država i raspirujući svim sredstvima nacionalnu mržnju. Narodnostima je namijenjena sramotna uloga da posluže kao oslonac okupatoru u borbi protiv naroda. Primijenjen je princip starorimskih osvajača: divide et impera (razdvoj pa vladaj), što je bila osnova okupacionog sistema vlasti.

U proljeće 1941. cijela je Evropa okupirana. Zavladao je strašan teror. Nema svjetlosti. Svuda je tama. Hitler je uspio zajedno s fašističkom Italijom porobiti Evropu bez velikih bitaka. Države su padale kao zrele kruške. Stvorena je tzv. Nova Evropa. Svaka država, počev od Norveške, preko Belgije, Francuske itd., imala je svoje kvislinge. Hitler i Mussolini na vrhuncu su svoje moći.

Međutim, u Jugoslaviji je bila KPJ, na čelu s Josipom Brozom Titom, koja se usudila povesti rat protiv okupatora i njegovih slugu. Bila je to jedina komunistička partija Evrope koja je digla narod na ustanak već 1941. godine i pune četiri ratne godine vodila NOB i socijalističku revoluciju, dajući velik doprinos antihitlerovskim snagama.

Već 10. travnja 1941, — kada njemačke fašističke trupe ulaze u Zagreb, Eugen Kvaternik proglašava tzv. NDH, dr Maček daje podršku

Paveliću i fašističkom okupatoru — u Zagrebu je održana sjednica dijela CK KPJ pod rukovodstvom Tita na kojoj je odlučeno:

— Otpočinja ustanak i NOR, do pobjede nad okupatorom i domaćim izdajnicima, do stvaranja nove Jugoslavije.

— Stvara se vojni komitet (GŠ) na čelu s Titom,

— CK KPJ premješta se u Beograd,

— Sva rukovodstva i članovi KPJ treba da odmah otpočnu priprema za ustanak i NOP, a to je značilo da oko 12.000 članova KPJ i oko 45.000 članova SKOJ-a krenu u akciju na čitavom prostoru Jugoslavije u svim njenim dijelovima.

O tom historijskom sastanku dr Pavle Gregorić iznio je autoru između ostaloga slijedeće. »Drug Tito je bio veseo, raspoložen i odlučan. Iznio je vojnopolitičku situaciju tako da smo svi bili uvjereni u našu pobjedu. Vojske još nema, nema oružja, a Tito vidi pobjedu. Od nas prisutnih na sastanku samo smo trojica imali pištolje, Tito, Končar i ja.«

Da, stvarno, kada se to shvati šire, znači da je odluka na oružani ustanak donijeta već tada kada se nitko drugi na to ne bi usudio. Ali Titu, koji je budno pratio razvoj situacije još od 1937. i pripremao KPJ za revoluciju, bilo je jasno što treba učiniti. Raspad bivše jugoslavenske države je neizbježan, kucnuo je čas kada treba poći u odlučujući boj, u revoluciju. Samo takav čovjek je mogao stati na čelo naših naroda i narodnosti. Sva rukovodstva KPJ, s Partijom u cjelini, otpočela su pripreme za ustanak.

CK KPH održao je više sastanaka u travnju i svibnju u cilju provođenja u život odluka CK KPJ. Članovi CK KPH, sekretari okružnih i kotarskih komiteta i ostali krenuli su na teren da stvaraju organizacije NOP-a.

I na prostoru Moslavine Partija je krenula u akciju. Održano je više savjetovanja na nivou okruga i kotara, više sastanaka s okružnim i kotarskim komitetima, partijskim ćelijama i pojedinim komunistima, skojevskim rukovodstvima, simpatizerima i naprednim ljudima, da bi se:

— spriječilo razbijanje Partije,

— objasnilo narodu tko je okupator, što želi, kako radi, tko su mu sluge: ustaše, mačekovci, četnici i slični,

— organiziralo prikupljanje oružja, ratnog materijala i sredstava,

— stvorile organizacije NOP-a, tajna skloništa, punktovi za ljude, materijal i drugo.

Poslije izvršenih priprema u cijeloj zemlji došlo je do napada na SSSR, čime su stvoreni povoljni uvjeti za početak ustanka. Četvrtoga srpnja, usred okupiranog Beograda (gdje se u to vrijeme već nalazi i štab zapovjednika za Srbiju generala Bomea), Politbiro CK KPJ na čelu s Titom donosi historijsku odluku da na čitavoj teritoriji Jugoslavije otpočne oružana borba u cilju nacionalnoga i socijalnog oslobođenja i stvaranja nove Jugoslavije.

Ustanak je počeo:

— 7. srpnja u Srbiji,

— 13. srpnja u Crnoj Gori,

- 22. srpnja u Sloveniji,
- 27. srpnja u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini,
- 11. listopada u Makedoniji.

To su datumi kada su pukle prve ustaničke puške u Beloj Crkvi, Drvaru, Srbu itd.

U Moslavini su izvršene pripreme koje nisu mogle odmah dići narod i sela masovno na ustanak, ali je učinjeno mnogo da se NOB razvija postupno i kontinuirano.

U razdoblju travanj — srpanj 1941. održani su sastanci okružnih komiteta KP Čazma i Bjelovar. U to su vrijeme pod OK KPH Čazma potpadali kotari Čazma, Dugo Selo i Kutina. Kotar Garešnica pripadao je OK KPH Bjelovar. U prvoj fazi borbe Moslavina nije pod jedinstvenim partijskim rukovodstvom, što je imalo negativnih posljedica.

Održani su sastanci kotarskih komiteta KPH Garešnica, Čazma, Kutina i drugih kotara, zatim sastanci s rukovodstvima i partijskim organizacijama u Gornjem Šarampovu, kod Grabovnice kraj Čazme, u šumi Matetinki zapadno od Čazme, u Kaniškoj Ivi, Carevom Jarku, Banovoj Jaruzi, Velikom Prokopu, Andigoli, Ivanskoj, čuvenoj Jami i u mnogim drugim selima.

Od sastanaka i savjetovanja posebno su bili važni slijedeći: 20. V 1941. u selu Gornji šarampov kod Ivanić-Grada, u kući Alojza Vulinca-Sloge, sekretara OK KPH Čazma, pod rukovodstvom Pavia Gregorića održana je partijska konferencija za okrug Čazma. Na konferenciji su bili svi članovi okružnog komiteta i delegati partijskih organizacija. Za konferenciju su izvršene sve potrebne pripreme na kojima je posebno radio Alojz Vulinec. Organiziran je dolazak delegata tako da ništa ne bude sumnjivo. Osiguranje je bilo u kući, oko nje i u selu, pa čak i po pravcima prema Ivanić-Gradu, Kloštru Ivaniću i u tim mjestima. To je bio visok stupanj organizacije tajnih sastanaka, a istovremeno rizik i odlučnost da se skupe rukovodeći komunisti okruga s članom CK KPH zapravo u Ivanić-Gradu, jer je (selo) Gornji Šarampov 1 — 2 km sjeverno.

Na savjetovanju je data ocjena vojnopolitičke situacije, razrađena je linija i stav CK KPJ i CK KPH s obzirom na pripreme oružane borbe.

U nedjelju, 5. VI 1941, na Kalniku, u kući Josipa Vilhelma-Vilića, u njegovom ateljeu, održana je okružna partijska konferencija za okrug Bjelovar, također pod rukovodstvom Pavia Gregorića, koji je kao član CK KPH bio zadužen za taj dio sjeverne Hrvatske⁹⁾.

Konferenciji je prisustvovalo oko 20 delegata iz kotara Virovitica, Grubišno Polje, Garešnica, Bjelovar, Koprivnica i Križevci. Izloženi su stavovi CK KPJ i KPH o pripremama za oružanu borbu i zadaci na tom širokom prostoru. Jedno od važnih pitanja bilo je stvaranje novih partijskih organizacija i rukovodstava i učvršćenje postojećih. Izabran je novi okružni komitet KPH Bjelovar, s dotadašnjim sekretarom Kasimom Čehaićem-Turčinom. Iz kotarskog komiteta KPH Garešnica, koji je tada

⁹⁾ Dr Pavle Gregorio, kao član CK KPH, direktno je organizirao ustanak 1941. godine i dijelom 1942. godine u Moslavini, Bilogori i Slavoniji.

Dr. PAVLE GREGORIĆ-BRZI,
član CK KPH, Narodni heroj

u sastavu OK Bjelovai, prisustvovali su Branko Horvat, politički sekretar, i Valent Bolt-Zelenko, organizacioni sekretar kotarskog komiteta.

Poslije okružnih konferencija slijedili su sastanci i konferencije po kotarima na okrugu Bjelovar i Čazma. Tako je potkraj svibnja 1941. održan prošireni sastanak kotarskog komiteta KPH Garešnica u Brestovcu, Ivanskoj sastanak čl. KP i SKOJ-a, pod rukovodstvom Kasima Čehaića-Turčina i više sličnih sastanaka u cilju priprema za borbu. Najvažniji sastanak održan je 23. srpnja u šumi Carev Jarak, 1—2 km istočno od kotarskog centra Garešnice. Sastanku su prisustvovali Pavle Gregorić i Kasim Čehaić. Pošto je analizirana opća situacija u svijetu.

u Jugoslaviji i sjevernoj Hrvatskoj te na kotaru Garešnica, prenijeti su stavovi CK KPJ o početku oružane borbe. Pročitani su proglašeni CK KPJ koji narode i narodnosti Jugoslavije poziva u borbu pod rukovodstvom Partije. Donijeta je odluka da se formiraju prve partizanske jedinice manjeg sastava i da na području Moslavine otpočne oružana borba. Date su direktive za rad. Odlučeno je da svi istaknutiji članovi Partije što prije pođu u partizane. Bilo je diskusije o tome da se izvrši napad na ustaški stožer (štab) u Garešnici. Međutim, odluka nije donijeta jer su neki članovi KK bili protiv te akcije zato što su smatrali da nema dovoljno ni snaga ni oružja.

Taj sastanak zaista je bio važan. Ali nije precizirano koji članovi KK KPH treba da idu u Odred, a koji da ostanu na terenu, pa su iz Garešnice otišla samo 2 člana KP, Torno Buden-Hitri i Ivan Bobinac-Čelo. Oni su bili prvi partizani u Moslavini jer su krenuli u sastav prve borbene jedinice noću 1/2. kolovoza 1941. prema s. Ivanska.

U kotaru Čazma, koji je bio znatno veći od Garešnice i Kutine, također je održano više sastanaka kotarskoga, općinskog i mjesnog značaja. Za razliku od Garešnice, partijska organizacija u kotaru Čazma bila je dvostruko jača po broju ćelija i članova KP. Karakteristično je da se tu ide postupno na formiranje partizanskih borbenih jedinica. Bilo je više udarnih grupa koje su poduzimale razne akcije; one su bile sastavljene od članova Partije koji su se nalazili kod kuće ili u okolici i povremeno su se okupljali. Pored sastanaka u rejonu Ivanić-Grada (Šarampov, Bregi, Opčevac i dr.) održan je jedan širi sastanak kod s. Grabovnice, 5 km istočno od Čazme, već 24. lipnja (22. lipnja po nekim podacima) — organizirao ga je Josip Radanović, org. sekretar KK KPH Čazma s oko 30 članova KP, kandidata i simpatizera — na kojem se govorilo o oružanoj borbi, istjerivanju okupatora, nacionalnom i socijalnom oslobođenju i o pomoći SSSR-u koji je tih dana napala fašistička Njemačka¹⁰).

Odlučeno je da se počne s manjim akcijama udarnih grupa (koje se tada nisu tako zvale). Grupa s. Andigole — Pobjenik dobila je zadatak da presiječe telefonske linije na pravcu Čazma — Ivanić-Grad, a grupa Čazma — Grabovnica na pravcu Čazma — Bjelovar. Organizacija sastanka bila je dobra, osiguranje je bilo potpuno, pa neprijatelj nije mogao intervenirati.

9. srpnja, oko podne, prikupljali su se članovi KK i rukovodioci ćelija u šumi Matetinki, 3—4 km jugozapadno od Čazme, na sastanak na koji je u ime CK došao Stjepan Kendel-Sijedi. Sastanak je organiziran u gustom šumi samo s jednim osmatračem na pravcu Čazme. Osim vojno-političke situacije analizirano je stanje u kotaru Čazma; dogovoreno je da se i dalje odvijaju pripreme za oružanu borbu i formiranje borbenih jedinica. U rejonu Andigole sagradit će se tajno sklonište da bi se partizani mogli skloniti od jačih neprijateljskih snaga. Zadatak je povjeren ćeliji Andigole.

Budući da je sastanak potrajao oko 3 sata, a nije bio dobro osiguran, došlo je do otkrivanja. Obrtnik kefar iz Čazme otkrio je sastanak

¹⁰) Na tom su sastanku mnogi saznali da je izvršen napad na SSSR, pa se smatra da je održan 22. lipnja 1941. kod crkve Sv. Vid.

i na biciklu otišao u Čazmu da o tome obavijesti ustaše i žandare. Oko 15 sati, prevezavši se autobusom, ustaše su pokušale opkoliti i likvidirati učesnike. Kada je Kendel-Sijedi, koji je rukovodio sastankom, otkrio taj pokušaj, naredio je da se po grupama brzo razilazi na sve strane. Većina je drugova uspjela. Ustaše su otvorile vatru iz pušaka i uspjele uhvatiti četiri druga, među kojima i Sijedog. Odveli su ga u zatvor u Čazmu.

U istrazi je jedan član Partije odao mnogo podataka.

Iz ovoga kratkog prikaza vidljiv je čitav niz mjera koje poduzimaju rukovodstva i organizacije Partije. Odluke i zaključke CK KPJ i Tita sprovodi CK KPH, okružni i kotarski komiteti te članovi KP. Bilo je kolebanja, oportunitizma i otpadanja od Partije, ali osnovni su zadaci ipak izvršeni uz velike teškoće i žrtve.

Potrebno je istaći kako je to bio pionirski rad Partije, koji će tek poslije dati pune rezultate. Uvjeti rada i borbe u Moslavini bili su veoma složeni i teški, pa nije moglo ni biti govora o masovnosti ustanka 1941. Na specifičnom prostoru sjeverozapadne Hrvatske, Partija je morala početi prije svega od sebe, od svojih članova i prekaljenih boraca, a zatim od naprednih pojedinaca i grupa u selu, ulici i gradu, stvarajući NOP, koji postupno ali sigurno narasta u moćnu i masovnu organizaciju ustanka i socijalističke revolucije.

Bez obzira na to što 1941. glavni dio kotara Sisak nije u sastavu Moslavine (već je to u drugoj polovini i potkraj 1942), treba spomenuti Sisački partizanski odred koji je formiran 22. lipnja 1941. u šumi Lisje — Šikara (blizu kote 98), sjeverno od Žabna i 3 — 4 km sjeverozapadno od Siska. To je zapravo prvi partizanski odred u Jugoslaviji sastavljen od komunista. Na čelu odreda bio je Vlado Janjić-Capo-Stari, a komesar Marijan Cvetković. Drugi (istočni) dio Sisačkog odreda formiran je u šumi Brezovici (kod Debelog brijesta), a na čelu mu je Franjo Smolčić. Uskoro se oba dijela spajaju u Sisački PO, koji potkraj srpnja ima oko 70 boraca i predstavlja značajnu partizansku jedinicu.

Sisački PO spominjemo, prvo, zato što će velik dio toga odreda sredinom i potkraj 1942. ući u sastav Moslavačkog PO; drugo, jer će glavni dio kotara Sisak ući u sastav okruga Čazma, odnosno Moslavine i, treće, borci odreda i rukovodioci velikim su dijelom već iskusni članovi KP pa će predstavljati kadrovsku bazu za MPO i rukovodstva KPH u Moslavini.

2. FORMIRANJE MOSLAVAČKOG PARTIZANSKOG ODREDA (MPO)

Prvo formiranje MPO-a u kotaru Garešnica

Poslije intenzivnih priprema, rukovodstva KPH na području Moslavine uspjela su konsolidirati i povezati partijske organizacije bez obzira na niz slabosti, grešaka, hapšenja, osipanja i kolebljivosti jednog dijela članova, nekih rukovodstava i rukovodilaca.

U svakom kotaru stvorena je organizacija NOP-a, iako ne tako brojčano i organizacijski jaka i sposobna. Oformljene su prve grupe saradnika u velikom broju sela, stvoreni oslonci i punktovi, što je omogućavalo rad rukovodstava i zaštitu kadrova. Ove se ocjene uglavnom odnose

na kotar Garešnicu i Čazmu, nešto manje na kotar Kutinu, a još manje na okrug Čazmu i Bjelovar, gdje je situacija složena i teška.

Odluke CK KPJ i KPH provode se u život. Počinje formiranje PO u sjevernoj i sjeverozapadnoj Hrvatskoj, koji su u pravilu malog brojnog stanja, sastavljeni od članova Partije, SKOJ-a i simpatizera, u golemoj većini Hrvata. Na čelu tih partizanskih odreda najodgovorniji su članovi KP, u konkretnom slučaju sekretari okružnih komiteta Čazma i Bjelovar, Alojz Vulinec-Sloga i Kasim Čehaić-Turčin.

Na osnovu odluke KK KPH Garešnica od 23. srpnja 1941. donijete u Starom Jarku na sastanku koji je održan pod rukovodstvom Pavia Gregorića, člana CK KPH, i Kasima Čehaića-Turčina, sekretara OK KPH Bjelovar, na židovskom groblju (sjeverna grupa kuća u Garešnici) prikupili su se istaknutiji članovi KP s kotara radi dogovora tko treba da ide u partizane.

Sastanku su prisustvovali slijedeći drugovi: Kasim Čehaić-Turčin, sekretar OK KPH Bjelovar, Valent Bolt-Zelenko, org. sekretar KK Garešnica, Andrija Lustig-Dado, član KK, Tomo Buden-Hitri, član KP i KK iz Brestovca, Ivan Bobinac-Čelo, iz Brestovca, član KP, Josip Kezele-Čiko, Garešnica, Slavko Kezele-Slavni, Petar Petrov-Vanča, Ivan Hodak, Đuro Pribanić, Marko Kljakić i Duka Divjak.

Na sastanak je stiglo 11 drugova iz Garešnice, Brestovca i Kaniške Ive od ukupno 28 članova. Branko Horvat nije bio prisutan jer se već nalazio u zatvoru. Nije ustanovljeno jesu li svi članovi KP bili pozvani na sastanak, iako neki drugovi kažu da jesu. Vjerojatnije je da su pozvani samo određeni članovi jer se neki nisu odazvali. Kasim Čehaić je najprije objasnio situaciju i zadatak da se formiraju partizanske jedinice. Budući da je situacija u kotaru Garešnica bila nepovoljna za stvaranje i djelovanje partizanskih jedinica (ocjena na osnovi diskusije), nije bilo dovoljno odlučnosti da se veći broj komunista uputi u partizanski odred. Prevladalo je mišljenje da se na terenu i dalje radi politički s glavnim snagama Partije, a da manji dio ide u partizane, prije svega oni drugovi koji su bili kompromitirani. Tako je te ljetne noći odlučeno da na formiranje PO krenu Tomo Buden, Ivan Bobinac i Petar Petrov, članovi KP i radnici s Brestovca. Josip Kezele i Slavko, otac i sin, koji su zapravo već bili partizani (živjeli su u ilegalstvu i imali su oružje), također su trebali poći u PO odmah, no na kraju su ipak ostali na političkom radu na terenu.

Sastanak se otegao jer je bilo dogovoreno da iz partijske organizacije Banova Jaruga kurir donese tri vojničke puške po odluci Pavia Gregorića i nešto eksploziva za prve partizane. Ali veza nije stizala, pa je Čehaić odlučio da određeni drugovi krenu prema s. Ivanskoj po vezi na formiranje partizanskog odreda, a da se ostali učesnici sastanka vrate i nastave s radom. Sekretaru OK bilo je teško jer se plan nije ostvario. Broj boraca mogao je biti veći. Iako oružje nije stiglo, odlučno je krenuo da ostvari odluku o formiranju prve borbene partizanske jedinice u Moslavini, stavljajući joj se na čelo. Taj obućarski radnik, rodom od Bihaća, već tada istaknuti partijski funkcioner, uporno ostvaruje zadatke CK KPH. S Pavlom Gregorićem je u stalnoj vezi. Na sastanku je objasnio da je oružana borba osnovni uvjet za pobjedu revolucije, da je

zadatak KK Garešnica da uporno stvara organizacije NOP-a i da svi članovi pripremaju jačanje MPO-a. Iako nije bio vojni rukovodilac, pa nije mogao donositi odluke kao komandant PO, vrlo je dobro znao stav CK da se na ovom području u početnoj fazi moraju formirati mali partizanski odredi koji će postepeno jačati i prerastati u krupnije jedinice.

Noću 1/2. kolovoza 1941. krenuli su prvi moslavački partizani Tomo Buden i Ivan Bobinac na svoj prvi partizanski marš pomoću veza na terenu pravcem židovsko groblje u Garešnici — s. Kostanjevac — s. Šimljanica — s. Babinac — s. Donja i Gornja šušnjara. U toku 2, 3. i 4. kolovoza u rejonu s. Gornja šušnjara prikupljali su se prvi borci MPO, istočni dio, od kojih je formirana prva borbena partizanska jedinica 5. VIII 1941. u šumici kod kuće Drage Čanađije u Gornjoj šušnjari.

KASIM ČEHAJIĆ TURČIN,
sekretar Okružnog komiteta
KPH Bjelovar

Odred je brojao 11 drugova:

1. Kasim Čehaić, radnik, Musliman, sekretar OK KPH Bjelovar, 2. Stjepan Iveković, Bjelovar, član KP, Hrvat, 3. Ivan Vardaj, sekretar ćelije u Ivanskoj, Hrvat, 4. Tomo Buden, Garešnički Brestovac, član KP, Hrvat, 5. Ivan Bobinac, Garešnički Brestovac, član KP, Hrvat, 6. Franjo

Horvatić, član SKOJ-a, Hrvat, Ivanska, 7. Rudolf Lukčić, Hrvat, Ivanska, 8. Đuro Gašpar, s. Paljevine, Hrvat, 9. Slavko Palošika, član KP, Ivanska, Hrvat, 10. Josip Pesmeg, član KP, Ivanska, Hrvat, 11. Drago Čanađija, Gornja šušnjara, Hrvat.

Svečano formiranje 30. VIII trajalo je pola sata, od 22 do 22,30. O značenju i zadacima Odreda govorio je Kasim Čehaić i objasnio prvi borbeni zadatak: razoružati pripadnike škole ustaške mladeži koji se nalaze u Domu na Kalniku, i na taj način doći do oružja, spojiti se s kalničkim partizanima, zatim mobilizirati nove borce, osobito Srbe, koji se već kriju oko svojih sela i na Kalniku; po izvršenom zadatku vratiti se u Moslavinu, ojačati i djelovati spajajući se s ostalim borbenim snagama. Marš izvršiti provcem s. G. šušnjara — Žabno — Križevci, s. Vojakovac — Kalnik. Marševski cilj: s. Vojakovački Osjek. Odred je imao tri pištolja i tri revolvera, 18 kg eksploziva, zatim pišaći stroj, šapirograf i papir za pisanje propagandnog materijala.

Neposredno pred polazak na marš, Kasim Čehaić je objasnio da se ide bez vodiča. On će voditi po topografskoj karti i kompasu. U toku noći treba prijeći prugu i cestu Koprivnica — Križevci, sjeverno od Križevaca. Moraju se brzo kretati. U Vojakovcu će se povezati s ilegalcima od kojih će dobiti nešto oružja, prije svega pušaka. 4. VIII, oko 22 sata, krenula je kolona partizana. Čanađija je izostao iza kolone, na čelu je bio Kasim. Kolonu jedan po jedan uhvatio je dan prije nego što je prešla prugu i cestu Križevci — Koprivnica. Moglo je biti između 7 i 8 sati 5. VIII kada je kolona izbila pred prugu i cestu u rejonu s. Majurac sjeverno od Križevaca. Iako obučeni u civilna odijela, partizane su opazili pripadnici ustaške radne službe (koji su u blizini nešto radili u šumi). Jedan ustaša uzjahao je konja i otišao u Križevce da prijavi sumnjive ljude koji su prešli prugu i cestu. Nakon 2 sata kretanja prema Gornjem Carevdaru partizani su se smjestili u šumu Magljenik da predane. Oko 17 sati Kasim Čehaić naredi prebacivanje po grupama prema s. Vojakovcu. Odlučio je da otpočne pokret smatrajući da nisu otkriveni. Međutim, neprijatelj je već obuhvatio rejon u kojem je bila raSpiještena partizanska jedinica. Na Čehaića i Ivekovića, koji su prvi pošli prema Vojakovcu, neprijatelj je otvorio vatru. Međutim, oni su ipak stigli na Kalnik. Na zapadnoj strani kose Magljenik, žandari i ustaše opkoljavali su šumu u kojoj je Odred bio na predanku. Kada je došlo do borbe, od šest pištolja pet je zatajilo jer je municija bila stara. Samo je pištolj Tome Budena bio ispravan. Buden je otvorio vatru na žandare i jednog ranio, koji je poslije umro. Kad je neprijatelj otvorio vatru, većina je počela bježati. Grupa od pet boraca uspjela se povući. Dok je grupa Tome Budena (Buden, Horvatić i Pesmeg) vodila borbu sa žandarima prilikom prebacivanja preko čistine, omladinac Franjo Horvatić bio je ranjen, zarobljen i dotučen. Bio je to prvi borac koji je poginuo u MPO-u.

Franjo Horvatić rođen je 28. 1. 1923. u Ivanskoj, Hrvat, dak. Otac Šimo bio je član KP od 1935. godine. Član SKOJ-a Franjo je postao 1939. godine.

U borbi sa žandarima kod Carevdara je bio teško ranjen u noge i uhvaćen. Držao se hrabro, nije odao ustašama nikoga, pa je poslije zvjerskog mučenja u Koprivnici strijeljan već 8. 8. 1941. godine.

Odred je bio razbijen. Grupa drugova iz Ivanske, s Bobincem Ivanom, vratila se pješke nakon nekoliko dana. Buden-Hitri je sutradan, 6. VII, sjeo na vlak za Bjelovar, a zatim, pošto je pištolj dao Pesmegu, koji je otišao za Ivansku¹¹⁾, Buden odlazi u Garešnički Brestovac. Istog dana otišao je u »Jamu« i podnio izvještaj Pavlu Gregoriću-Brzom o razbijanju Odreda.

» J A M A «

Jedna je od karakterističnih činjenica, koja svjedoči o snazi, hrabrosti i pravilnoj orijentaciji partijskih rukovodstava, da se svi važniji sastanci, skupovi i razmjestaji rukovodstava i prvih PO zbivaju u blizini kotarskih i općinskih centara, pred nosom ustaške i okupatorske vlasti. OK KPH za Baniju — Sisak formira Sisački PO 22. lipnja tako reći u predgrađu Siska. Slično je i s mnogim drugim rukovodstvima kotara i općina OK KPH Čazma i šire.

Članovi KP dobivali su u toku ilegalnog rada prije rata tajne nadimke, pa su i partizani 1941 — 1942. na ovom području u većini slučajeva imali konspirativna imena. Pravo ime i prezime u javnosti se nije znalo, osim izuzetno i u užim sredinama. Bilo je pravilo da svaki borac dobije nadimak, koji je često bio smiješan ali i adekvatan ličnosti.

Bit će zanimljivo da nešto kažemo o »Jami« koju često spominje Pavle Gregorić-Brzi i drugi organizatori ustanka i prvoborci Moslavine. Gregorić-Brzi kaže da je odmah po dolasku iz Zagreba na područje Moslavine i zapadne Slavonije razmišljao o tajnom skloništu odakle bi mogao rukovoditi pripremama za ustanak. Tako je već potkraj svibnja 1941, poslije sastanka mjesnog komiteta Banova Jaruga i OK KPH za Novu Gradišku, koji je održan 28. V 1941. u Banovoj Jaruzi u kući Jaspisa Vojačeka, konkretno o tome razgovarano. Sastanku je prisustvovao i sekretar CK KPH Rade Končar. Brzi je upoznao Vojačeka brata Bohumila, koji mu je ispričao da je kupio mlin u Kumljenima, ali da ga još nije pokrenuo, pa se privremeno smjestio kod roditelja u ketuški mlin¹²⁾ je na rijeci Toplici, blizu Garešnice. Kada je Brzi čuo kakav je to mlin i kakva okolica, odlučio je da se tu smjesti. Kada je nakon nekoliko dana preko veze (trgovca Matušina iz Uljanika) došao u mlin, Gregorić je ustanovio da je to pravo mjesto za rad, nazvavši ga »Jamom«, a Bohumila: Jamarom, što mu je ostao trajan nadimak u toku čitavoga rata.

»Jama« je bila KM (komandno mjesto) gdje se nalazio partijski štab na čelu s Gregorićem-Brzim. To je bilo sigurno tajno sklonište za mnoge partijske kadrove i glavni punkt u smjeru Zagreb — Moslavina — Slavonija i obratno. »Jama« se nalazila svega 4 — 5 km od kotarskog mjesta Garešnice sa stalnim i jakim garnizonom. 2 — 3 km južno od »Jame« nalazio se Hrastovac, naseljen uglavnom Nijemcima, naoružanim kulturbundašima, koji su selo prekrstili u Eichendorf. I baš tu, ispred neprijateljskog brloga, Brzi je smjestio svoj štab. Bilo je to za-

¹¹⁾ Pesmeg je bio uhapšen u Bjelovaru kod postolara Saibola, kasnije suđen i strijeljan.

¹²⁾ Ketuški mlin je služio seljacima da melju u određeno vrijeme, po redu.

ista originalno i hrabro. U »Jami« su donijete mnoge važne odluke koje su provodili okružni komiteti KPH Bjelovar, Čazma, Nova Gradiška i svi kotarski komiteti u zapadnoj Slavoniji, Bilogori i Moslavini. Odatle je Brzi odlazio s krivotvorenom legitimacijom autobusom i vlakom u Bjelovar, Zagreb, Ivanić-Grad, Kutinu, Banovu Jarugu, Novsku, Pakrac, Daruvar, Viroviticu, Garešnicu i u mnoga druga mjesta na sastanke OK i KK KPH i na savjetovanja s komunistima. Prilikom tih putovanja bilo je raznih zgoda i nezgoda.

U lipnju 1941 — priča Pajo Gregorić — »došlo je do veoma neugodne situacije, naime, došao sam u Garešnicu i sastao se s članom KK KPH Garešnica Andrijom Lustigom-Dadom. Tražeći mjesto za sastanak, gdje bismo mogli sigurnije razgovarati, Dado me odveo u gostionicu Markulin blizu željezničke stanice. Uđemo, a gostionica puna njemačkih vojnika. Sjeli smo za jedan stol. Pitao sam Dada: »Što si me tu doveo, vidiš da je puno Nijemaca?« »Ništa za to, tu je najsigurnije«, odgovorio je Dado. Sjedimo za jednim stolom u kutu i gledamo te fašističke vojnike koji se tako bahato drže, a sada jedu tako halapljivo pržena jaja i piju pivo kao divljaci, zamazani oko usta, bez imalo pristojnosti i stida. Mislim ja u sebi: pijte, žderite, gadovi, doći će i vama kraj, pobijedit ćemo mi vas. Raste u meni srdžba, ali i snaga i optimizam. Nastavili smo razgovor, zapravo smo održali sastanak, član CK i KK KPH, u prostoriji punoj fašističkih vojnika i starješina i dogovorili se o zadacima KK na pripremanju borbe«.

Ili drugi primjer: 26. I 1942. Pavle Gregorić-Brzi i Zvonko Brkić-Dorat¹³) održali su sastanak s rukovodstvom MPO-a u bazi kod Piramide (tt 489) i istu večer vratili se u »Jamu« pod veoma surovim zimskim uvjetima. Sjećajući se te noći, Gregorić-Brzi kaže da je nedaleko od »Jame« bio toliko iscrpljen od dugoga i teškog marša po visokom snijegu (preko pola metra) i na —35°, da nije mogao dalje, pa je počeo tonuti u san koji prethodi tzv. »bijeloj smrti«. Zvonko Brkić-Dorat, visok, košat i malo poguren, probija se naprijed, teško mu je i samom, ali se vraća podiže Brzog, pa opet naprijed. Zahvaljujući njemu, Brzi je te Voći ostao živ. »Sigurno bih se bio smrzao da nije bilo Dorata. To nikada neću zaboraviti, dok sam živ.«

»Jama« je ostala neotkrivena do kraja rata, iako je kroz nju prošlo mnogo boraca i rukovodilaca 1941/42. Valja istaći da je organizacija veza i osiguranja u »Jami« bila na visokom stupnju, gotovo bez greške. Komunist Petar Ham, Nijemac, mehaničar iz Hrastovca¹⁴), bio je posebno zaslužan za sigurnost »Jame«. Kao glavna veza prikupljao je podatke i obavještavao Brzoga i Jamara o situaciji. Kuriri su veoma često bili njegova djeca. Radi toga specijalnog zadatka, Ham nije bio povezan ni s jednom partijskom organizacijom. Bio je na ličnoj vezi Pavlu Gregoriću.

Iz »Jame« su vodile nevidljive linije veza na sve strane kao s pravog KM, odakle je Pavle Gregorić-Brzi rukovodio ustankom i organiza-

¹³) Zvonko Brkić-Dorat, sekretar KK KPH Garešnica.

¹⁴) Petar Ham je ostao čitav rait u Hrastovcu i radio aktivno i organizirano za NOP. Bio je nosilac Partizanske spomenice 1941. umro je prije nekoliko godina i sahranjen na groblju u Garešnici.

cijom NOB od 1941. do 1942. godine. Radi značenja »Jame« za nastanak i razvoj MPO-a napisali smo ovih nekoliko rečenica, neka se i to zna kao historijska činjenica i iskustvo u eventualnom budućem ratu. Uloga Gregorića-Brzog, člana CK KPH i rukovodioca KPJ, izvanredno je značajna za razvoj NOB-a na prostoru Moslavine, nastanak i razvoj partizanskih jedinica, osobito MPO-a, iz kojeg su nastali bataljoni, brigade i divizije.

Poseban doprinos Gregorića-Brzog NOB-u je stvaranje organizacija KP, SKOJ-a, NOO-a, NOP-a u cjelini, između Drave i Save. Odlučnost, upornost i elastičnost u organizaciono-političkom radu Brzog odlučujuće su utjecali na razvoj svih komponenata NOB-a. Njegovo poznavanje situacije na jugoslavenskom ratištu u Hrvatskoj, posebno prilika u ovom kraju, omogućilo je da KP kao organizator pronalazi najadekvatnija rješenja, bez obzira na greške, slabosti i oportunističke nekih partijskih rukovodstava i rukovodilaca. To se posebno odnosi na uspješan rad Partije u širokim narodnim masama, na razbijanje ustaškog pokreta i pobjedu nad reakcionarnim snagama HSS-a na čelu s Mačekom. Bilo je to od stratejskog značaja za našu pobjedu.

PRVA ISKUSTVA

Nakon 7—8 dana poslije razbijanja prvoga i malog MPO-a, u »Jamu« je stigao i Ivan Bobinac-Čelo. Izvijestio je Brzog da su drugovi iz Ivanske: Vardaj, Pesmeg, Lukčić, Gašpar i Palošika ostali u rejonu sela. Nisu htjeli ući s njim u »Jamu«, kako im je predlagao, već su odlučili da se kriju oko Ivanske. Tako se dio boraca privremeno sakrivao s ciljem da se poslije, kad nastupe povoljniji uvjeti, naoružaju i ponovo krenu u Odred.

Grupa se danju skrivala u šikari, a noću je odlazila kući, održavala vezu, snabdijevala se hranom i ostalim duže vrijeme. Budući da drugovi nisu bili dovoljno budni i predugo su ostali u jednom prebivalištu, otkrili su ih domaći ustaše i žandari. Nakon višemjesečne istrage i mučenja, osuđeni su 2. I 1942. Pokretni prijeki sud osudio ih je na smrt 2. I 1942. Strijeljani su 5. I 1942.¹⁵⁾

U vezi s ovim periodom mogli bismo istaknuti slijedeće zaključke:

— Rukovodstva KP ostvarivala su direktive CK KPH o stvaranju malih PO bez obzira na veoma teške uvjete u to vrijeme.

— PO i od 10 boraca, da se uspio održati, pridonio bi razvoju jačih snaga.

— I pored smjelosti odluke da se MPO, nedovoljno naoružan i bez iskustva, prebaci na Kalnik, razoruža ustaše i otpočne borbu, a zatim da se vrati u Moslavinu, činjenica je da procjena situacije nije bila potpuna, a pripreme nisu bile odgovarajuće. Trebalo je ostati u kotaru Garešnica i izvršiti manje akcije, oduzimati oružje od aktivnih ustaša po selima, napadati na žandarmerijske patrole i si.

¹⁵⁾ Ivan Vardaj uhvaćen je od ustaša i žandara 13. 9. 1941. kod sela Paljevina blizu r. Česme. Rudolf Lukčić u Ivanjskoj, a Đuro Gašpar i Palošika Slavko u selu Paljevina.

— Prije formiranja PO trebalo je imati osigurane veze i valjalo je znati gdje će se Odred sklanjati i kako će manevrirati. Osnovnu grešku napravio je Kasim Čehaić-Turčin zato što je kasno krenuo na marš dug 40 — 45 km. Da je Odred uspio noću stići u rejon s. Vojakovca (sjeverozapadno od Križevaca) i povezati se s drugovima na Kalniku, izvršiti akciju na ustaše i naoružati se, situacija bi bila bitno drugačija. Međutim, nije bilo dovoljno ni znanja ni iskustva. Udaljenost od Gornje šušnjare, mjerena marš-rutom MPO-a, iznosi po karti 40 — 45 km, a po zemljištu čitavih 50 km. To znači da je marš bio usiljen i da se kretalo lutajući, a borci su bili uznemireni.

— Pokret kolone nepoznatih civila danju izazvao je sumnju ustaški raspoloženih pojedinaca i ustaša. Marš se mogao nastaviti prema Kalniku jer je pokrivenost zemljišta to omogućavala. Ako se već od toga bilo odustalo, moglo se bolje prikriti u šumi i sačekati noć. Valja reći da je ustaška vlast uglavnom već bila konsolidirana u kotarima, općinama i selima. Već su postojale ustaške jedinice, odnosno ustaške pripreme bojne. Neprijateljska propaganda bila je jaka, narod nije bio obaviješten, tako da je gotovo normalno da seljak prijavi nepoznate osobe neposredno ili posredno, pričajući da ih je vidio ili čuo za njih.

— Neprijatelj je alarmirao sve ustaške organizacije na širem prostoru Križevaca, Carevdara, Apatovca, pretresajući i osmatrajući. Budući da nije otkrio grupu, zaključio je da su partizani negdje u rejonu šume Magljenik. Zatim je organizirao potjeru i blokirao šumu. Kada su Čehaić i Iveković izišli iz šume, otvorio je vatru na njih. Nakon toga produžio je čistiti teren. Partizani su bili iznenađeni, slabo naoružani i neiskusni.

Neprijatelj je reagirao veoma oštro i surovo, što se vidi iz činjenice da je strijeljao petoricu drugova iz Ivanske, bez milosti. UNS (Ustaška nadzorna služba), žandari i ustaše, oslanjajući se na doušnike, pokrili su teren i budno pratili što se zbiva.

Da zaključim, iako se mali PO nije uspio održati i izvršiti svoj prvi veći zadatak, on je dao svoj doprinos razvoju NOB-a u Moslavini time š© su:

— stečena dragocjena iskustva,

— organizacije i rukovodstva KP koristeći ta iskustva uporno su nastavljale pripremanje, stvarajući partizanske jedinice i jedinstveni MPO potkraj godine,

— žrtve date u prvoj borbi Odreda snažno su odjeknule u narodu. Ustaška NDH pokazala je svoje zločinačko lice, a ljudi su se ubrzo počeli distancirati od ustaša, što je stvaralo povoljniju klimu za razvoj NOP-a.

Sredinom 1941. godine neprijatelj je uspio razbiti naše prve borbene jedinice na Kalniku, kod Zagreba, Bjelovara i u Moslavini. Slično su prošli i ostali manji PO na ovom području. Budući da su određeni bili sastavljeni od članova KP, često i od sekretara i članova KK i OK KPH, gubici su bili još osjetljiviji za Partiju. Neprijatelj je uspio pohapsiti mnoga rukovodstva i rukovodioce Partije, razbiti neke prve partizanske jedinice i otpočeti surov progon svega što je napredno. Ustaške glavešine bile su zadovoljne ocijenivši da je narod uz njih i da u ovom dijelu

Hrvatske neće biti NOP-a koji bi ih ozbiljnije ugrožavao. Bila je to pogrešna procjena situacije i samoobmana, što će se ubrzo vidjeti.

Period od kolovoza do studenog 1941. godine karakterističan je po žilavoj borbi Partije i NOP-a s neprijateljskim snagama koje se nalaze svuda. Ustaše žestoko reaguju na svaku akciju KP. Hapse čitav komitet KPH Garešnice, Čazme i Kutine. Međutim, KP ipak uspijeva srediti organizacije i izvršiti pripreme za stvaranje oružanih formacija. Već djeluju udarne grupe, otima se i nabavlja oružje.

Drugo formiranje MPO-a, prosinac 1941.

U toku studenoga u kotaru Garešnica formira se partizanska jedinica koja nije odred u smislu ukupnog borbenog djelovanja, već su to naoružani partijski aktivisti koji neumorno rade na stvaranju organizacija NOP-a. Međutim, u početku prosinca to je već mali partizanski odred koji poduzima razne akcije. Poslije napada na kulturbundaše u Garešničkom Brestovcu 8/9. XII 1941, dolazak nove četvorice boraca povećava brojno stanje na 13 boraca s oružjem. Tako je zapravo nastao istočni dio¹⁶⁾ MPO-a.

Sredinom prosinca 1941. MPO su sačinjavali:

- Tomo Buden-Hitri,
- Ivan Bobinac-Čelo,
- Slavko Kezele-Slavni,
- Josip Kezele-Čiko,
- Mile Kukić,
- Mile Nenadović-Bosanac
- Petar Petrov-Vanča,
- Jakov Valjevac-Hrabri,
- Mile Mršić-Bičo,
- Stjepan Rek-Alija,
- Ferdo Ajnšpigel-Sivi,
- Stevo Milaković-Aco,
- Andrija Sačarić-Mali,
- Milan Vuksanović-Brzi,
- Obrad Rakić,
- Pane Rakić,
- Pero Rakić,
- Tomo Matijević-Malarija.
- Ilija Marić-Ciklon.

Sada je situacija sasvim drugačija nego sredinom ljeta. Partija je stvorila uvjete za razvoj partizanskih jedinica. Odred se kreće na širem prostoru. Boravi u selima, najviše u Velikom i Malom Prokopu, u Krajiškoj Kutinici. Stvorene su veze, uporišta i oslonci organizacija NOP-a, postoje odbori, saradnici i grupe saradnika.

¹⁶⁾ Radi lakšeg razumijevanja za istočni dio MPO, uvjetno je upotrebljen ovaj naziv koji je poznatiji kao Garešnička grupa. To su dijelovi budućeg odreda za čitavu Moslavinu.

Istovremeno, poslije temeljitijih priprema i niza akcija prvih grupa i u Čazmanskom kotaru dolazi do formiranja MPO-a — zapadni dio u rejonu s. Andigole 14. XII 1941.

Prilikom formiranja ovog dijela MPO-a, situacija je nešto drugačija nego u garešničkom kotaru. Najprije je stvorena organizacija NOP-a, uređena »baza«, tajno sklonište u vidu zemunice, pa je tek onda otpočelo prikupljanje boraca, da bi na kraju bila formirana partizanska jedinica.

Kako je Partija prikupljala oružje i ljude? Kakve su sve mjere poduzimane da bi došlo do formiranja borbene jedinice od 14 boraca, gotovo iste jačine kao i istočni dio MPO?

14. prosinca 1941, u skloništu broj 1 (partizani su ga zvali »bunker«), izvršeno je formiranje zapadnog dijela MPO-a pod rukovodstvom sekretara OK KPH Čazma Alojza Vulinca-Sloge. Formiran je vod s desetina. Za komandira je postavljen Ivan Pokas-Bosi, za komesara Alojz Vulinec-Sloga¹⁷). Partizani su položili zakletvu. Održan je sastanak sa svim borcima i poseban sastanak partijske ćelije.

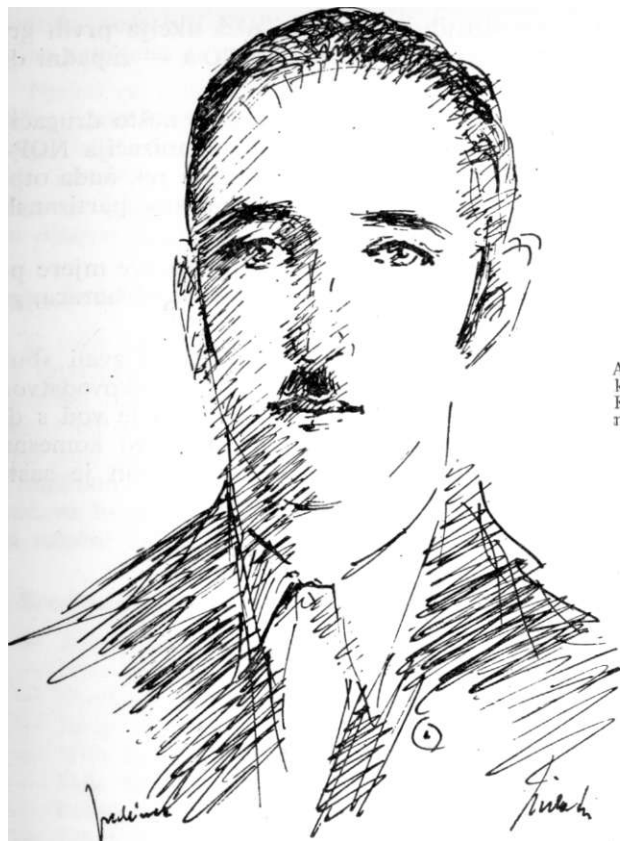
Evo sastava toga dijela MPO:

- Alojz Vulinec-Sloga,
- Ivan Pokas-Bosi,
- Mato Svetličić-Svetli,
- Ante Bušljeta-Buso,
- Pavle Maričić-Pjetika,
- Stjepan Barilić-Vago,
- Josip Turčinec-Tuk,
- Stjepan Srac-Malča,
- Ivan Muškon-Neža,
- Mato Šantek-Crni,
- Vilko Golubić-Golub,
- Josip Augustinović-Dugo,
- Ivan Miletić-Brada,
- Marko Čuljak-Mak.

Postavlja se pitanje: zašto već ranije nije došlo do ujedinjavanja svih borbenih grupa i malih PO u jedinstveni MPO. Osim teške situacije na području Moslavine u toku 1941, odlučujući faktor bio je u tome što nije objedinjeno rukovodstvo NOP-a. OK KPH Čazma ima u sastavu kotar Čazmu, Dugo Selo i Kutinu. Kotar Garešnica pripada pod OK KPH Bjelovar. Partija je pokretač i organizator NOP-a, stoga njena shema organizacije i rukovođenja bitno utječe na svu aktivnost i konkretne mjere u svakom kotaru i dijelu Moslavine.

Nepostojanje direktnih veza između ta dva okružna komiteta (Bjelovara i Čazme) negativno je utjecalo na razvoj partizanskih jedinica u prvoj fazi.

¹⁷) Alojz Vulinec-Sloga bio je sekretar OK KPH Čazma i sigurno je znao da MPO treba da obuhvati cijelu Moslavinu. Pri formiranju odreda »Sloga« postavio je Pokasa za komandira, sebe za komesara a Miletića za partijskog sekretara. Vulinec je bio bez neposredne funkcije, čekajući ulogu komesara jedinstvenog odreda jer je tražio da mu se pošalje iskusan vojni rukovodilac za komandanta odreda.

ALOJZ VULINEC-SLOGA, sekretar Okružnog komiteta KPH Cazma i prvi politkomesar MPO-a

Međutim, sazreli su uvjeti da se odlučnije krene u borbu, da se ide u akcije većeg opsega. Upravo je Alojz Vulinec-Sloga naredio pripreme i napad na domobransku stražu kod Prečeca i zahtijevao da se uspostave veze s istočnim dijelom MPO i organizira jedinstveni partizanski odred u Moslavini. U tom cilju krenuo je Tomo Buden s drugom Vančom preko Moslavačke gore iz Krajiške Kutinice na Kopčić brdo, odnosno u Andigolu. Poslije veoma napornog marša u zimskim uvjetima, 18. XII 1941. stigao je u logor zapadnog dijela Moslavačkog partizanskog odreda i tako uspostavio vezu.

Toga dana ujutro, oko 9 sati, Mato Svetličić-Svetli, nepažnjom i nesretnim slučajem smrtno ranjava Alojza Vulinca-Slogu. Radi sigurnosti i bolje njege, Sloga je bio sklonjen u Andigolu kod naših saradnika. Tomo Buden-Hitri obavio je razgovor s rukovodiocima ovog dijela Odreda i obavijestio ih o stanju istočnog dijela Odreda. Dogovoreno je da se on odmah vrati i dovede partizane s kotara Garešnice radi organiziranja zajedničkog Odreda. Istog se dana Buden i Vanča s još jednim drugom vraćaju grebenom Moslavačke gore u Krajišku Kutinicu i organiziraju marš za Andigolu.

Tako je 21. prosinca 1941. došlo do spajanja istočnoga i zapadnog dijela u jedinstveni MPO, koji je imao 26 vojničkih pušaka, 2 lovačke

puške i desetak pištolja. Rukovodstvo MPO-a je u osnovi onakvo kako ga je odredio Vulinec-Sloga. Komandant, odnosno komandir, Ivan Pokas-Bosi, zamjenik Marko Čuljak-Mak, komesar Mato Svetličić-Svetli i zamjenik Ivan Miletić-Brada (partijski sekretar, tada još nije bilo zamjenika komesara). Ipak glavni rukovodilac bio je Svetličić-Svetli.

Pored radosti što su jedinstveni, jaki, naoružani i raspoloženi za borbu, moslavački partizani bili su istovremeno tužni i zabrinuti zbog ranjavanja Vulinca-Sloge.

Taj dan uzet je kao datum formiranja Moslavačkog partizanskog odreda¹³⁾, koji će postojati do kraja rata, sve do 1945. Taj datum smatram najrealnijim kada je riječ o MPO-u, što ni u kom slučaju ne negira postojanje garešničkoga ili istočnog dijela MPO-a, odnosno zapadnog ili čazmansko-ivaničgradskog dijela. Nije bitno što MPO prosinca 1941. nema više boraca, nema klasičan štab PO, što će poslije sve imati. Važno je da potkraj te godine imamo između Save i Drave u Hrvatskoj, do linije Ilove i Pitomače, samo jedan takav partizanski odred¹⁹⁾. To je veoma važno za ocjenu rada KPH na ovom području. MPO će samo dva dana nakon toga uspješnim napadom na domobrane kod Prečeca najaviti rat okupatoru i domaćim izdajnicima kraj samog Zagreba, u centru ustaške NDH.

Mnogim čitaocima, pa i učesnicima NOR-a koji su bili u MPO-u, bit će jasnije što je KP na ovom području morala raditi i koliko je žrtava dala da bi pokrenula široke narodne mase u borbu.

NAJVAŽNIJE AKCIJE MPO-a 1941.

Sukob sa žandarima kod Carevdara

Iako je već bilo riječi o ovom sukobu koji nije imao veće vojno značenje, ipak treba još nešto kazati o tom događaju.

Poslije prebacivanja preko ceste i pruge Koprivnica — Križevci, južno od s. Majurca, nešto poslije 7 sati, 5. VIII 1941, borci Odreda pod rukovodstvom sekretara OK KPH Bjelovar Kasima Čehaića-Turčin», već iscrpljeni od dugoga i napornog marša, produžili su kretanje prema sjeveru u pravcu Gornjeg ili Malog Carevdara. Žurili su, ali su sporo odmicali jer je umor bio veći od želje, činjenica da ih je opazila ustaška radna služba i neizvjesnost što će se dalje dogoditi, pritiskala je svakog borca, posebno Kasima Čehaića, koji je bio najodgovorniji. Moral je bio visok, disciplina također. Nakon dva sata hoda, penjući se pošumljenom kosom, stigli su u šumu Magljenik u malo udolje. Kasim je na čelu kolone, zastaje, gleda kartu i kaže: »Ovje ćemo predati, a predveče oko 18 sati krenut ćemo dalje na vezu u Vojakovac.« U selo se nije smjelo ići danju zbog domaćih ustaša, pa je uspostavljanje veze s ilegalcima bilo teško izvodljivo. Zbog toga se Kasim Čehaić

* Na sastanku rukovodstava moslavačkih komuna 28. II 1974, u prisustvu rukovodilaca Partije i MPO-a iz NOR-a, donijeta je odluka da se 21. XII 1941. proglasi Danom MPO-a, čiji domicil ima komuna Kutina.

) U to vrijeme od Zagreba na istok, u međurječju Drava — Sarva, do linije r. Ilova — Pitomača, postoji samo MPO kao organizirana partizanska jedinica.

i odlučio da Odred prikrije, odmori borce i onda nastavi pokret prema cilju. Pošto su se razmjestili u dubinu šume, nešto pojeli od hrane koju su nosili sa sobom, borci su pozaspali kao zaklani, ostavljajući dežurnog koji je ujedno bio stražar i osmatrač. Samo je Kasim budan, razmišlja, stvara plan kako uspostaviti vezu s drugovima na Kalniku i napasti ustaše u školi, naoružati Odred i proširiti pokret. Već zamišlja stotine partizana i slobodnu teritoriju. Zna da se oko Drvara, Petrovca i blizu njegova Bihaća vode borbe s ustaškim krvnicima. Odlučan je da ostvari ideju Partije o revoluciji. Bdi je tako Kasim, čeka sat-dva, sve je mirno, neprijatelja nema. Onda izvrši smjenu dežurnih i legne na toplu zemlju pokrivenu lišćem.

Za to vrijeme ustaški logornik i komandir žandarmerije (oružnika) dižu uzbunu, organiziraju kontrolu u svim selima u pravcu: Križevci — s. Carevdar, Križevci — s. Apatovac i Križevci — Kalnik. Ustašama po selima, a posebno njihovim zbirnicima²⁰⁾, naređeno je da dobro paze na sumrjive ljude koji su tu negdje u blizini. Budući da u toku dana potraga nije uspjela, komandir žandarmerije pretpostavlja da »odmetnici« nisu mogli otići daleko. Dobivši obavještenje od neke žene iz Mičijevca da joj se čini kako je dva nepoznata čovjeka vidjela u Magljeniku, žandar je zaključio da bi tu negdje mogla biti i grupa ilegalaca. Žandari postavje zasjedu na zapadnoj ivici Magljenika, a s glavninom krenu od istoka, pretresaju šumu idući prikriveno, polako i oprezno. Oko 17 sati Kasim Čehaić odluči da se krene. Počelo je prebacivanje (po dvojica) prema Vojakovcu preko otkrivenoga zemljišta. Tako se poklopilo vrijeme pretresa s pokretom partizana. Tek što su Čehaić i Iveković osmotrili prostor ispred sebe, krenu prema slijedećoj šumi. Nisu prešli ni kilometar, a žandarska zasjeda otvori vatru iz pušaka. To je bio znak glavnini da su otkriveni »odmetnici« — četnici²¹⁾ Fijuču zrna, čuju se glasovi. Kasima nema, vjerojatno je ubijen, pomisle partizani koji se još nalaze u grupi. Položaj je sve teži. Žandari su u streljačkom stroju. Partizani Vardaj, Lukčić, Palošika i Gašpar povlače obarače pištolja, škljoc, neće da opale. Ponovo povlačenje obarača, opet ništa. Žandari su sasvim blizu. Strašno. Municija ne valja. Šta sad? Nagnu bježati niz pošumljen jarak u dolje i s druge strane kose u šumu, gdje se sakriju i pritaje do mraka. Nisu ih našli. Bili su to strašni trenuci, zamalo da izginu ili budu uhvaćeni. Kuda dalje, ne znaju. Šta je s ostalima? Nikoga ne poznaju. Nema druge nego se vratiti u Ivansku. Stigli su za nekoliko dana i skrivali se od neprijatelja.

Čehaić i Iveković uspjeli su se probiti na Kalnik, gdje su sutradan saznali da je Odred razbijen, da je poginuo omladinac Franjo Horvatić, a za ostale se ne zna. Kasim Čehaić ilegalno otputuje u Bjelovar i stupi u vezu s Pavlom Gregorićem.

Grupa partizana: Tomo Buden-Hitri, Josip Pesmeg i Franjo Horvatić bili su zajedno kad je došlo do borbe sa žandarima. Pošto se Vardaj s grupom uspio povući i zakonspirirati, Buden je s Horvatićem i Pes-

²⁰⁾ Ustaški zbirnik je rukovodilac ustaša u selu, tabornik u općini, logornik u kotaru.

²¹⁾ Ustaše su u svojoj propagandi i u ovom dijelu zemlje govorili da su partizani četnici, kako bi obmanuli narod.

megom, koji su bili bez oružja, čekao dolazak žandara. Kolona žandara išla je pravo na njih. Vide ih, tu su na svega petnaestak metara, spuštaju se prema udolini gdje su zalegli. Čekaju, sekunde su duge kao vječnost, žandari se sve više primiču. Netko ne izdrža napetost i zapovjedi: »Pali!« Dok se Vardaj s grupom pod vatrom žandara uspio izvući. Buden je rekao Pesmegu i Horvatiću neka se povlače dok će ih on štiti vatrom. Nanišanio je na čelnog žandara i ispalio 4 — 5 metaka jedan za drugim. Žandar je pao ranjen, ali su ostali otvorili brzu paljbu. Nije bilo druge nego se povući preko čistine i udolja na drugu stranu u šumu. Buden i Pesmeg su uspjeli, dok je Horvatić teško ranjen pao. Smrtno ga je ranio žandar Kostelac.

Bila je to kratka borba u kojoj je pala i prva partizanska žrtva: skojevac Franjo Horvatić iz Ivanske. Značenje sukoba sa žandarima bilo je u tome što je pukao glas da su se i na tom terenu, eto, pojavili šumski ljudi, »odmetnici«, a ne samo u Bosni, Lici i drugdje. To je značilo da neće biti mira ustašama i njihovim gospodarima ni u ovom kraju. Valja reći da Odred zapravo i nije bio naoružan, nije imao borbenog iskustva u sukobu s dobro naoružanim i iskusnim protivnikom, koji je još postigao iznenađenje, poznaje teren i ima svu vlast. Pravo je čudo, iako čuda nema, da je Odred ostao zapravo čitav. Vatra iz samo jednog pištolja kalibra 6,35 zadržala je žandare. Cak su imali i gubitaka. I pored toga što je razbio Odred, neprijatelj je pretrpio neuspjeh u širem smislu. Valja istaći zaista visok moral prvih moslavačkih partizana koji se ne predaju, goloruki se probijaju kroz redove žandara i ustaša i uspijevaju se izvući.

Slabost partizana bila je komandiranje, loš raspored, neispravnost oružja i nepotpuna procjena situacije. Da je bivak (mjesto predanka) bio na grebenu, a ne u udolini, neprijatelj ne bi tako lako postigao iznenađenje. Neposredno osiguranje bilo je dobro.

Akcije partizanskih udarnih grupa

Pored općih i posebnih priprema, organizacije NOP-a pod rukovodstvom KP izvršile su u razdoblju srpanj — studeni u prostoru Moslavine čitav niz manjih akcija:

^t— Udarne partizanske grupe presjekle su u više navrata tt linije na pravcima Čazma — Bjelovar, Čazma — Ivanić-Grad i Zagreb — Kutina.

— 16 VII 1941. udarna grupa iz Gornjeg Šarampova, pod rukovodstvom Nikole Jankovića, u kojoj su bili Karlo Remenar-Cibo, Stanko Leš-Danko i još neki drugovi, došla je na originalnu ideju kako da dođe do oružja. Uočeno je da se ustaše dolaze kupati na Lonju u visini Ivanić-Grada. Toga dana sunce je žestoko pržilo. Grupa ustaša dolazi da se rashladi u rječici. Bili su to Pavelićevi i Mačekovi sljedbenici koji su najednom postali vlast u selu, sila. Kao da je došlo njihovo zlatno doba. Kupaju se ustaški đilkoši, viču, vesele se. Oružje su ostavili na obali pored živice. I ne pomišljaju da bi se netko drznuo uzeti te puške. Zar nije njihov poglavlник zabranio posjedovanje oružja svima koji nisu ustaše, ili nisu u službi NDH. Tko će dirnuti u zakon, mislili su.

Ali tako nisu mislili članovi KP, naravno. Otpočela je borba protiv okupatora i njegovih slugu koji su silni kad naoružani teroriziraju

narod, kada hapse i ubijaju goloruke ljude. Omladinci Remenar i Leš Stanko-Danko osmatraju ustaše, vide da su nebudni. Janković daje znak, a omladinci hitro uzimaju 7 vojničkih pušaka s municijom i brzo odmiču s dragocjenim plijenom. Sada puške treba dobro sakriti. Dobit će ih prvi partizani.

Prvi ustaša koji je izišao iz rijeke gleda i ne vjeruje svojim očima. To se valjda netko netko našalio da bi se imalo što pričati po selu. Prilaze i ostali, gledaju, ali pušaka nema. Rastrče se okolo, nigdje nijedne puške, nema opasača, nema municije. Znači, to je učinio netko tko je protiv NDH. Ubrzo krenu u Ivanić kao pokisle kokoši, oborenih glava. Što će reći zbirnik, a što ustaški tabornik, rodaci, selo? Teška sramota!

Tako je partijska organizacija Gornjeg Šarampova, ona koju je stvorio Alojz Vulinec-Sloga, točnije: njena partizanska udarna grupa, došla do 7 novih vojničkih pušaka. Bez opaljenog metka, što bi rekao narod: bez zrna baruta. Bila je to smjela akcija komunista, jedna od mnogih na prostoru Moslavine u pripremnom razdoblju. Udarne grupe bile su jedan od veoma djelotvornih oblika borbe na ovom području u toku čitavog NOR-a.

Prve puške otete od ustaša

Nakon analize borbe kod Carevdara u »Jami« odlučeno je da Tomo Buden-Hitri i Ivan Bobinac-Čelo odu na kotar Čazmu, da tamo rade na pripremama za oružanu borbu. Dogovoreno je s Pavlom Gregorićem-Brzim da će im se javiti pismom kada treba da se vrate. Lozinka je bila: Da li su plugovi gotovi.

Okolo 15. 8. 1941. godine krenuli su Buden i Bobinac biciklima iz Brestovca preko sela Popovac, Oštrog Zida, Šimljanika, Miklouša obišli Čazmu prešli rijeku česmu gazom i stigli u selo Mostare. Budući je Buden bio rodom iz Mostara to je poznavao kraj i ljude. Hitri je »zaposlio« kao kolarskog pomoćnika Čeću kod svoga brata Jože, koji je imao svoju kovačko-kolarsku radnju. Tako su ovi prvi moslavački partizani produžili organizacijske pripreme za borbu. Ali, biti bez oružja i raditi opasan posao bilo je teško. Zato je Hitri otišao u Zagreb na partijsku vezu, da se zna za njega i Čelu, gdje su i šta rade. Kod brata Hitrog, Franje krojača, radio je kao pomoćnik, Husein Muftić, koji je imao pištolj. Dogovoreno je da Husein dođe u s. Mostare čim mu Hitri javi.

Tako je i bilo. Pošto je isplanirana akcija na ustaše u selu Marinkovac, Hitri je uputio omladinca Milivoja (sin Budenove sestre) u Zagreb po Muftića 20. 11. 1941. Istoga dana navečer je Husein Muftić stigao u selo Mostare kod Hitrog i Čele.

Grupa partizana zakonspirirala se kod Mate Budena također brata Hitroga. Tu je napravljen plan akcije. Naime, stigla je dopisna karta Pavia Gregorića s lozinkom, pa je trebalo nabaviti oružje. Noću 22. treba izvršiti prepad na ustaše u selu Marinkovac. Hitri je sve pripremio.

22. 11. oko 19 sati stigla je grupa do kuće ustaše sa ciljem da mu otmu vojničku pušku. Muftić je imao pištolj, Bobinac bombu, dok je Buden bio bez oružja. Odlučeno je da u kuću upadnu Muftić i Čelo, a

da Hitri lupa po prozorima i na taj način predstavi kako je kuća opkoljena.

Te večeri kod navedenog ustaše došla su trojica njegovih pajtaša, od kojih jedan s puškom, da malo posjede i popiju koju čašu vina. To Hitri nije znao. Veče je tu, sjede seoski ustaše Marinkovca za ovecim stolom i piju mlado, tek »kršteno« vino. Raspoloženi su, a domaćica im nešto priprema za jelo. Najednom se vrata od sobe naglo otvore i dva nepoznata čovjeka snažnim glasom povikaše: »Ruke u vis, narodna vojska«. Jedan je uperio pištolj, a drugi drži u uzdignutoj ruci bombu. Ustaše se ukočiše od straha. Zanimjeli su, ali podigoše ruke u vis. »Puške ovamo«, naredi Muftić ženi. Ona prinese dvije vojničke puške. »Daj i municiju ovamo«, reče Čelo. Za to vrijeme čulo se lupanje po prozorima. Pri oskudnoj svjetlosti petrolejske lampe sve je izgledalo nestvarno, kao u snu. »Mi smo narodni borci, borimo se protiv fašističkog okupatora i izdajnika«, govore Muftić i Čelo, što ustaše vrati stvarnosti. Šta će biti sad, pobiće nas ti odmetnici misle ustaše. Ali kad jedan od tih strašnih moćnih ljudi reče. »Nećemo vam sada ništa ne smijete služiti fašistima«, svima laknu oko srca, jer eto ostaše živi.

Nešto kasnije sada već naoružani partizani krenuše kod još jednog ustaše u Marinkovcu. Iznenađeni ustaša bi brzo razoružan.

Tako su borci MPO-a oteli prve puške od neprijatelja. Bio je to dragocjeni plijen, nešto najvažnije za borce Budena, Bobinca i Muftića. Iste te noći grupa je krenula za selo Andigole, gdje se povezala s Antunom Klepicom i Pavlom Maričićem-Pjetikom. Poslije jednodnevnog odmora, grupa je otišla za garešnički kotar kod Gregorića, gdje je tih dana formiran istočni dio MPO.

Napad na kulturbundaše u Garešničkom Brestovcu

Kulturbund je u Jugoslaviji obuhvatao sve pripadnike njemačke narodnosti s veoma malo časnih izuzetaka. To je bila totalitarna organizacija u službi »pete kolone«, čak više od toga. Od njenih najekstremnijih pripadnika formirana je po zlu čuvena Princ Eugen SS divizija zločinaca najgore vrste, ujedno i najbolja Hitlerova divizija na jugoslavenskom ratištu i šire. Među njima bio je i po koji pošten čovjek, ali kao izuzetak.

Članovi Kulturbunda odgajani su kao fašisti, kao mali fireri, zapravo fanatici. Smatrali su da su pripadnici »više rase«, pa su se tako i ponašali.

U Garešničkom Brestovcu bilo ih je 10—15, neki su bili naoružani vojničkim puškama i predstavljali su stalnu opasnost za svakoj pripadnika NOP-a.

Znatno prije napada na kulturbundaše u Brestovcu, izvršene su sve pripreme za akciju.

Istočni dio MPO-a, garešnički, koji su sačinjavali dobrim dijelom borci iz Garešnice i Brestovca, blagovremeno je prikupio potrebne podatke. U »Jami« je donijeta odluka da se izvrši napad na kulturbundaše i tako dođe do oružja. Grupa omladinaca, u kojoj su bili Ferdo i Ivica Einšpigel, Stevo Mileković, Andrija Sačarić i Slavko Vujić, bila

je aktivna kao skojevska grupa, iako tada organizacijski nije bila oformljena. Omladinci su izvršavali sve zadatke kao skojevci. To je važno istaći, jer u velikom broju moslavačkih sela 1941. godine imamo omladinaca koji veoma aktivno rade za NOP, hrabri su i sposobni, a formalno nisu članovi SKOJ-a. Zato nije potrebno izmišljati postojanje organizacija gdje ih nije bilo, ali ne treba negirati rad omladinaca, mladih komunista. Borci istočnog dijela MPO-a došli su 7/8. XII 1941. u kotarski centar Garešnica i smjestili se u kući Josipa Kezele-Čike i sina Slavka te u kući Jankovića. Ove kuće nalaze se u sjevernom dijelu Garešnice, na samoj raskrsnici putova za Brestovac, Hercegovac i Bjelovar, dakle na nepovoljnom mjestu, ali u blizini pilane Brestovac. Bilo je hrabro i dovitljivo, zapravo drsko, predaniti u Garešnici i naveče krenuti u akciju na kulturbundaše.

Istoga dana kada je uveče izvršen napad na kulturbundaše, u kotar Garešnicu stigao je Stjepan Pižeta, stožernik Velike župe Bilogora²²⁾, radi zvaničnog formiranja jedinica ustaške pripremljene bojne. Toga dana Pižeta je bio veoma aktivan. U 11 sati zakleo je u Garešnici 70 ustaša na vjernost poglavniku i NDH, u 15 sati prisustvovao je polaganju zakletve 15 ustaša u Velikim Zdencima, u 18 sati u Hercegovcu se zaklelo 45 pripadnika ustaškog pokreta. Zaklinjali su se čak i vatrogasci.

Gospodin stožernik bio je raspoložen. Ostao je taj ustaški glavar na priredbi u Hercegovcu. Te večeri bilo je veselo u Hrvatskom domu. Pored Pižete bili su ustaški tabornik, načelnik općinskog poglavarstva, bilježnik, zapovjednici ustaških rojeva i vodova, ustaša Kaurić i drugi uzvanici iz Hercegovca i kotara. Kada se gospodin stožernik malo jače nakresao, počeo je da zagleda u žene svojih ustaša i u njihove prijateljice. Odabra mladu snašu čiji je muž bio u domobranstvu, a ona zgodna, vragoljasta, prosto izaziva. I tako ustaše slave, nitko im nije ravan, na vlasti su, odlučuju o svemu. Tako misle oni istaknutiji, šefovi, vodnici, rojnici i ostali vrući pristaše fašizma. Međutim, ima i onih koji nisu baš oduševljeni. Vesele se i oni, ali nešto im ne štima, vrag zna što će od svega toga još biti. Dobro je rekao gospodin Pižeta, pripadnici ustaške pripremljene bojne bit će kod svojih kuća, neće ići u Bosnu i Liku, čuvat će svoje kuće i svoja sela i povremeno će ići u akcije. »Dobro je ako tako bude, ali tko zna, vidjet ćemo«, reče Ivan P. svome susjedu. U to vrijeme u Radničkom domu u Brestovcu odvijala se kino-predstava.

U ranim večernjim satima, 8. XII 1941, sedam partizana sastaje se s omladincima iz Brestovca u hrastiku blizu pilane. Radi sigurnosti neki su se drugovi maskirali vještačkim brkovima. Poslije kraćeg dogovora napravljen je plan napada. Budući da su kulturbundaši bili kod svojih kuća, određene su grupe boraca s omladincima koje će izvršiti prepad. Sve je isplanirano do detalja. Grupe su krenule, svaka prema svom objektu, kući u kojoj je bio Nijemac kulturbundaš. Zbornom mjesto: mala šuma jugozapadno od pilane.

²²⁾ Stjepan Pižeta bio je ustaša emigrant koji je već 1941. postavljen za stožernika — načelnika Velike župe Bilogora; dogurao je do čina ustaškog pukovnika.

Noć je, oko 20 sati, snijeg lagano pada. Pravi zimski ugođaj. Hladno je, ali podnošljivo. Grupe partizana pažljivo se kreću i osmatraju. Neke vode omladinci, a neke ne treba voditi jer poznaju Brestovac. Upadaju u kuću Polhamera: »Ruke uvis, narodna vojska, predaj pušku!« Partizan uzima pušku i municiju. Kulturbundaš je u smrtnom strahu, ne zna sanja li, ili je to stvarnost. Ali partizan s trorogom kapom i crvenom petokrakom zvijezdom stoji s uperenom puškom. To nije utvara! Partizan kratko objašnjava ciljeve NOB-a, govori da ga sada neće stići kazna što služi fašizmu, ali ako nastavi i ogriješi se o narod, bit će strijeljan. Oružje pripada narodu i njegovoj partizanskoj vojsci kojom rukovodi KP.

Akcija je bila gotova za nepun sat. Oko 21 sat Odred je bio na zbornom mjestu. Zaplijenjene su četiri vojničke puške i jedna lovačka. Te večeri u partizane su stupili Ferdo Einšpigel-Sivi, Petar Petrov-Vanča, član KP Andrija Sačarić-Mali i Stevo Milaković, kojega su ustaše uhvatile, ali je uspio uteći i poslije se priključiti partizanima. Uspjeh je bio velik. Samo je jedan kulturbundaš uspio iskočiti kroz prozor kada su mu partizani upali u kuću. Otrčao je do doma usred kino-predstave i podigao uzbunu. No, bilo je kasno.

Kolona partizana kretala se prema šumi Petkovači, zatim industrijskom prugom do osmog kilometra. Snijeg je uporno padao i pokrivao tragove. Na čelu kolone smjenjuju se Slavko Kezele-Slavni i Tomo Buden-Hitri. Dobro poznaju šumske staze. Samo su su se na kratko zadržali u vaktarni kod Julijusa Erdeljija, ali tu se nije smjelo ostati, treba ići što dalje od Garešnice. Neprijatelj će sutra sigurno krenuti u potjeru. Uskoro će ponoć. Odred stiže do kuće Mihajla Karanovića, člana prvoga mjesnog NOO-a u Velikom Prokopu, čiji je sin aktivan omladinac. Borci su raspoloženi, ali gladni i umorni. Kraći odmor i večera dobro će doći. Ulaze jedanaestorica partizana u toplu radničko-seljačku kuću, soba je osrednja, potijesna je, ali stali su svi. Stražar je ostao napolju. Većina boraca stari su znanci obitelji Karanović, ali eto i novih boraca, među kojima se ističe Braco. Hitri za nj kaže da je Nijemac, a on došao u partizane. Radost zbog susreta partizana i saradnika. Domaćin časti rakijom, ima tu slanine i suhog mesa, kruha i mlijeka. Hrane se partizani, razgovara se o akciji, čuju se i šale. A onda pada komanda za polazak, treba ići dalje. Borci izlaze iz kuće i kolona utočne u noć. Ide se na sigurnu vezu u Mali Prokop Stevi čupurđiji, koji ima sina Milana, vrsnoga omladinca i aktivnoga saradnika NOP-a.

U Garešnici uzbuna. Ustaški logornik Štreger, tabornici i drugi doglavnici, s komandirima žandarmerijske stanice, vijećaju što da učine. Drskost je razoružati kulturbundaše u Brestovcu kraj same Garešnice. Odmah u potjeru, vele neki. Noć je, kažu drugi, mogli bi izgubiti puno ljudi, bolje je da se to sutra organizira.

U zoru 9. prosinca kotarski logornik podiže na noge svoje ustaše iz Garešnice i okolnih sela i sa žandarima kreće u pretres najprije Brestovca i okolice, a onda šume Petkovače pa prema selima Dišniku, Velikom Prokopu, Popovcu. Nigdje nikakvog traga. Snijeg je visoko napadao, nema obavijesti gdje bi mogli biti »odmetnici« partizani. Ustaške patrole jačine voda pretresaju sela. Jedna od njih stigla je u Veliki Prokop oko 10 sati, na kosu koja se zove Balkan. Pretresaju sve kuće

redom. Stigoše i do Karanovića, opkoljavaju je s puškama na gotovs. Oprezno se kreću. Vidi im se strah na licima. Trojica dođu pred kuću. »Ruke uvis«, viče jedan. Ukućani dignu ruke. »Ima li kod vas netko strani?« »Nema«, odgovaraju. »Ima li odmetnika?« »Nema nikoga, mi smo siromašni ljudi, ne bavimo se politikom«. Vođi patrole je laknulo, ali još nije siguran da nije klopka. Sin reče: »Izvolite, pogledajte kuću, nema tu nikoga.« Ulaze dvojica u srednji dio kuće s puškama na gotovs. Jedan se polako penje uz seljačke stepenice (lotre) od lipovog drveta da pogleda na tavan. Noge mu drhte, strah ga je. Sin mu reče: »Idite slobodno, nema nikoga, zbilja nema nikoga.« Ustaša stekne dojam o lojalnosti obitelji i naredi da se ide dalje.

Potruga je ostala bez rezultata, pa je kotarski logornik mogao samo izvijestiti velikog župana Velike župe Bilogora da su »odmetnici« razoružali pripadnike njemačke narodnosne skupine u Brestovcu i oduzeli 4 vojničke i jednu civilnu pušku. Logornik čak ukazuje na mogućnost napada na Garešnicu.

Vijest o uspjehu partizana pronijela se već sutradan cijelim kotarom Garešnica poput jeke eksplozije. Pripadnici NOP-a se raduju, narod raspravlja o snazi i hrabrosti partizana, a neprijatelj počinje strahovati. Spoznaja da su ustaše sluge okupatora sve je jača, mnogi se seljaci još više distanciraju od izdajnika, izbjegavaju primanje oružja i učešće u akcijama. Oportunizam HSS-a taj dojam još pojačava, jer je među članovima HSS-a u svakom selu bilo ljudi koji su uvijek bježali od otvorenijeg konfrontiranja, pa su sada zapravo nenamjerno pomagali NOP-u.

Akcija je izvedena bez žrtava, a rezultat je bio: 5 pušaka i 4 nova borca. Bio je to velik doprinos jačanju Partizanskog odreda i političkom osvješćivanju narodnih masa, velik podstrek organizacijama NOP-a zbog solidnog planiranja, pripremanja i načina izvođenja akcije. Svuda se govori o sposobnostima članova KP. Osobito je značajno što postoje solidne veze, punktovi, gdje će se Odred sklanjati. Činjenica da je MPO — istočni dio išao od veze do veze: Erdelji — Karanović — Čupurdija, odnosno vaktarnica u Petkovači — Veliki Prokop — Mali Prokop — Krajiška Kutinica, dokaz je visokog stupnja organizacije NOP-a i čvrstog opredjeljenja saradnika i aktivista na terenu, posebno omladinaca.

Odlazak prema selu Andigoli i spajanje sa zapadnim dijelom Odreda u jedinstveni MPO predstavlja završnu fazu oformljavanja prvoga partizanskog odreda u Moslavini i jednoga od prvih u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.

Napad na domobransku stražu kod Prečeca

Odluka o napadu na domobransku stražu kod s. Prečeca, zapadno od Ivanić-Grada, donijeta je sredinom prosinca, točnije 18. XII 1941. Inicijator akcije bio je Alojz Vulinec-Sloga, koji je već duže vrijeme prikupljao podatke o neprijatelju. Kada je 18. XII stigao Hitri s Vančom i Pjetikom na vezu i dogovor o spajanju oba dijela u jedinstveni MPO, Sloga je odlučio da se ide u napad na domobrane. Iako smrtno ranjen, bodrio je borce da se krene na zadatak. Čak se prilikom njihove

vog odlaska s većinom pozdravio. Rukovao se jer je znao da će mu to vjerojatno biti posljednji susret s drugovima koje je uzdigao do člana KP, do boraca revolucije. Svojim hrabrim držanjem ulijevao je povjerenje borcima. Odlazili su svjesni da već sutra mogu poginuti. Ionako visok moral, Sloga je još više podigao.

IVAN POKAS-BOSI, prvi K-t.
MPO-SLOGA 1941. godine

Znao je Sloga što će značiti razoružanje vojne jedinice kraj Zagreba uoči Božića i Nove godine. Bit će to snažan i dalekosežan udarac po neprijatelju. Izbor objekta napada bio je vrlo dobar, i u vojnom i u političkom smislu. Za slučaj da se ne bi mogla napasti domobranska straža, Sloga je planirao napad na žandare i ustaše u Posavskim Bregima (južno od Ivanić-Grada), jer je prethodno izvršio potrebne pripreme i prikupio podatke.

Zima je uvelike počela, snijeg je padao sad jače sad slabije, ali još nije visok i prohodnost je dosta dobra. U šumi Lugarici, u blizini Andigole, tiho sniježi, a potišteni partizani (zbog teškog ranjavanja Sloge), ozbiljnih lica, pripremaju se za borbu. Čisti se oružje, pregledava municija, održava se sastanak partijske ćelije, zatim sastanak sa svim borcima Odreda, kojih ima 30 na okupu. Osnovni zadatak je jasan: izvršiti napad, oteti oružje, postići politički uspjeh.

Noć je, 20. XII 1941, MPO kreće pravcem: Andigole — Rečica — Bunjani — Gornji šarampov — Opatinec — Prečec. Kolona kreće prema Ivanić-Gradu i obilazi sela s domaćim ustašama. Odred ne smije biti otkriven, zato se kreće izvan putova, preko polja, ispod voćnjaka. Na čelu su kolone Svetličić-Svetli i Pokas-Bosi, komandir i komesar. Kolona od 26 boraca prolazi sjeverno od Križa, većeg neprijateljskog uporišta i općinskog centra u kojem su ustaše. Na čelu im je Mrazek, tabornik, koji će usred Križa dobiti zasluženu kaznu. Žmirkaju sijalice slabe ulične rasvjete, oglašavaju se psi u sjevernom dijelu Križa, ali ubrzo prestaju lajati. Kolona prelazi glavnu cestu kod Bunjana i južnije nastavlja marš između pruge i ceste prema Gornjem Šarampovu i dalje za Opatinec, kraj uporišta, ispred nosa tolikog broja ustaša, ali nije bio otkriven.

Između 1 i 2 sata Odred prelazi prugu sjeverozapadno od Ivanić-Grada i stiže u Opatinec, gdje se razmješta po grupama kod članova KP i saradnika. Tu je Odred predanio. Sutradan je odmoren, a Svetli i Bosi s još nekim borcima pripremaju plan napada. Izviđači provjeravaju kakva je situacija kod mosta na rijeci Lonji koji se nalazi kraj Prečeca, što rade domobrani, je li sve onako kako je bilo jučer. Toga dana prikupljeno je dosta podataka, ali ne i svi koji su bili potrebni, pa je odlučeno da se u napad krene 23/24. prosinca.

Promijenivši mjesto bivaka i približivši se cilju napada, Odred je u noći 22/23. prosinca izvršio pokret i stigao u Prečec. Selo se nalazi u neposrednoj blizini željezničkoga i cestovnog mosta na rijeci Lonji. Znači da je MPO prišao sasvim blizu objektu koji će napadati. Bilo je to veoma smjelo i riskantno. U toku 23. prosinca izvršene su posljednje pripreme. Uveče istog dana Odred je krenuo sjeverno od komunikacije i na vrijeme izbio ispred drvenog mosta na cesti Zagreb — Beograd, u neposrednu blizinu domobranske straže. MPO je puna dva dana i noći boravio u blizini neprijateljske posade a nije bio otkriven. Bio je to rezultat upornoga i ozbiljnog rada komunista u pripremanju borbe u toku 1941. Od neprocjenjive je važnosti bila i prijeratna izgradnja ljudi i njihovo patriotsko držanje u borbi. Među takvima su bili Stjepan Barilić-Vago, Josip Turčinec-Tuk, Stjepan i Đuro Srac, Mato Šantek i mnogi drugi koji su ne samo prihvatili partizane i aktiviste nego su i sami bili organizatori i borci.

~

Radi iskustva danas i sutra: taj je primjer značajan jer pokazuje da se i pored stotina ustaških i njemačkih vojnika i agenata može uspješno izvršiti razmještaj PO kraj Zagreba, pod uvjetom da je NOP dobro organiziran i jedinstven a povjerenje u ljude potpuno, vodeći, naravno, računa o oprezu i provjeravanju.

U cilju osiguranja toga važnog željezničkog mosta na pruzi Zagreb — Beograd, neprijatelj je rasporedio straže tako da je jedno odjeljenje (roj) bilo kraj samog mosta u baraci na desnoj obali Lonje, a glavnina vođa sjeverozapadnije za 150 m, u seljačkoj kući kraj glavne ceste. Patrole su upućivane duž ceste i pored pruge. Postavljane su i zasjede. Običan zaklon za stražara nalazio se u blizini barake kraj mosta. Neprijatelj je imao dva puškomitraljeza, nekoliko pištolja, ostalo puške. Dakle, riječ je o relativno slaboj posadi, ali MPO je bio upola slabiji, slabije naoružan, bez vojničkoga i borbenog iskustva. Pored toga, kre-

tanje vlakova, nailazak patrola i blizina većih neprijateljskih uporišta: Zagreba, Dugog Sela i Ivanić-Grada, još je više kompliciralo situaciju. Moralo se dobro planirati i djelovati brzo i energično.

Plan napada:

— Grupa 1 imala je zadatak da presiječe tt linije i osigura zaštitu pravca iz Zagreba.

— Grupa 2 napada na domobrane kraj mosta.

— Grupa 3 napada kuću u kojoj su stanovali domobrani s komandirrom voda.

Svaka je grupa imala svoj zadatak, raspored snaga bio u osnovi dobar. Međutim, kao i inače u životu, tako je i u borbi: uvijek se nešto poremeti. Te noći došlo je do nekoliko nepredviđenih teškoća. Najprije je naišao vlak i omeo početak napada; ustanovljeno je da svi domobrani nisu kraj mosta u baraci, već i u selu, ali se točno ne zna kuća, sastav, raspored itd. čuvar pruge iznenada se pojavio i otkrio jednu grupu prije vremena. Sve to ometalo je izvršavanje zadatka. Dvije grupe, jedna za drugom, krenule su u napad na domobrane u kući a da to nisu znale.

Partizani se u grupama privlače, zaliježu pa se opet kreću. Ivan Miličić-Brada s Grgom Vukelićem-Malim dolazi do pruge, ali ide vlak iz pravca Zagreba. Najprije se čuje tutnjava i klopavanje kotača. Tajac, legni, prilijepi se uz nasip pruge, još malo niže, da nas netko ne otkrije — glasila je komanda.

Vlak se zaustavlja na željezničkoj stanici Prečec, zatim polako kreće, ubrzava i prolazi pored partizana prema Ivanić-Gradu i dalje. Većina je boraca uz prugu. Zar je baš sada morao naići taj prokleti vlak, razmišljaju borci. Grupa za napad na stražu kraj mosta oprezno kreće. Naprijed je Stjepan Barilić-Vago u domobranskoj uniformi, za njim su još dva druga. U baraci je desetak domobrana. Jedan je na straži, hladno mu je i dosadno. Vlak je prošao, sad je bez brige, pomisli. Ali nešto kao da se miče po pruzi. Gleda, ne vidi dobro, ali netko ide, čovjek je, sigurno vaktarnik, on često dolazi. Ne, to je vojnik. To je netko od naših, razmišlja domobran na straži. »Stani! Tko ide?« »Domobranska jjatrola, vodnik«, odgovori Vago. »Naprijed«, reče stražar i stavi pušku o desno rame iz stava na gotovs koji je prilikom zaustavljanja patrola zauzeo. Uto mu prilazi »domobranski« vodnik i uperi pušku u njega. »Ruke uvis!« Domobran pretrnu od straha. Oduzme mu pušku. Vago i Brada upadaju u baraku obarajući vrata: »Narodna vojska, ruke uvis, izlazite!« Nasta metež među tek usnulim domobranima. Poslušno izlaze iz barake. Vago uzima puške iz improvizirane soške pokraj vrata i dodaje ih Bradi i Malom. Osam pušaka i jedan puškomitraljez. Pokupe opasače s municijom i uniforme te održe kratak govor o ciljevima NOB-a, o tome da su narodni borci, partizani i Hrvati, koji se bore za slobodu protiv okupatora i domaćih slugu. »Ne bojte se, nećemo vam ništa kad niste pružili otpor. Idite svojim kućama, sakrivajte se i dodite u partizane.« Domobrani šute, ne vjeruju, boje se da će ih »odmetnici-komunisti« poubijati sve do jednoga, još gore: poklati. Tako im je govorio gospodin satnik. No, pada komanda: »Uz prugu, pravac Zagreb, brže!« Svi se okrenu i brzim koracima odmaknu od mosta.

sretni što su živi. A bili su u rukama tih »strašnih partizana«. Partizani uzimaju opremu i svaki po dvije-tri puške te brzim koracima idu preko mosta na zbornom mjesto. Odjednom pucnji u selu, ispred njih i lijevo. Što je s drugovima Dugim²³), Bušom, Kezelom, Sačarićem i ostalima. Jesu li uspjeli? Da nije netko poginuo? Idu brzo, vode sa sobom zarobljenog čuvara pruge da im pokaže kuću u kojoj su se smjestili ostali domobrani i komandir voda. Stižu do kuće, mrak je, nikog nema. Željezničar kuca na prozor, nitko se ne javlja. »Zovi«, naređuje mu Vago. Budući da je znao vlasnika kuće, zove ga po imenu. Javi se žena. Pita tko je. Željezničar reče da je to on, žena otvori prozor i odgovori da se tu pucalo i da u kući nema više nikoga. Ali kada opazi nepoznate ljude u uniformi, doda pušku kroz prozor i reče da je samo ta jedina ostala. Međutim, tu je bilo još pušaka i jedan puškomitraljez te ubijeni domobran koji je pružio otpor. Partizani puštaju željezničara i nestaju u noći.

Dok je grupa 2 razoružavala straže na mostu i postigla pun uspjeh, grupa 3 je naišla na otpor i ubila domobrana koji je otvorio vatru iz kuće, zaplijenila 4 puške i povukla se. Kako je u kući bio potpun mrak, borci nisu vidjeli puškomitraljez jer ga je poklopio ubijeni domobran. U kuću je najprije upao Dugi s pištoljem, i povikao »ruke uvis«, ali domobran je opalio. Svjetla nije bilo te je nastala gužva. Dugi je otvorio vatru iz pištolja ispalivši 5 — 6 metaka. U kuću je upao i Andrija Sačarić-Mali, koji je bio bez oružja.

Odjednom ga nešto žestoko udari u glavu, krv šiknu, smrači mu se pred očima. Gotovo izgubivši svijest, Andrija potrči iz kuće, prijeđe cestu, zanese se i padne. Pogine omladinac iz Garešničkog Brestovca, partizan MO, borac koji nije bio ni član Partije, ni organiziran član SKOJ-a, ali je bio mladi komunist i rodoljub, spreman da se bori protiv fašističkog zla, za slobodu, bratstvo i jedinstvo.

Toga trenutka kada je Andrija pao naišao je kamion s upaljenim svjetlima. Borci su to ocijenili kao intervenciju neprijatelja koja je uslijedila nakon pucnjave. Stoga odluče da se povuku k zbornom mjestu. Međutim, sve grupe boraca nisu se prikupile na zbornom mjestu, pa je došlo do razdvajanja. Glavnina je u zoru stigla u rejon Andigole, a grupu s Vagom, koja je stigla nešto kasnije, opazili su neki seljaci koji su o tome odmah izvijestili ustaše. Sada je neprijatelj znao da se tu negdje nalaze partizani.

Već je sutradan čitava okolica Ivanić-Grada, Dugog Sela i šire saznala za akciju partizana. Susjed je susjedu pričao što se dogodilo. »Šumari« su razoružali domobrane kod Prečeca, odnijeli puške i puškomitraljez. Sve su ih pustili, samo je jedan poginuo zato što je pružio otpor. Kažu da je to narodna vojska, da su to Hrvati komunisti. Takav je otprilike bio sadržaj vijesti koje su se širile po selima. Ustaše su prijetile. Ekstremniji su govorili da će sve »odmetnike« pohvatati, poбити i objesiti. Većina seljaka ustaša, koji su se prisilno ili stjecajem okolnosti našli u ustaškim postrojbama, osobito u pripremnim bojna-

²³) Josip Augustinović-Dugi, rodom od Travnika, Hrvat, prvoborac Moslavine, poslije rata živio u Milaševcu, gdje je i umro 1972. Sahranjen na groblju u Čazmi.

ma, ozbiljno je počela razmišljati i govoriti među sobom, da će biti najbolje ako napuste ustaše i rade svoj posao.

Ako se bude moralo, u domobrane će ići, njih partizani ne ubijaju ako se ne bore. Zbog divljanja i zločina ustaša, seljaci su počeli postepeno pojedinačno i grupno napuštati ustaški pokret, osobito 1942. godine, kada su se borbe rasplamsale i na ovom prostoru.

Uspješan napad na domobransku stražu kod Prečeca odjeknuo je do Zagreba i u sjeverozapadnoj Hrvatskoj podižući borbeni moral. Zaplijenjeno je 13 pušaka, 1 puškomitraljez, 300 metaka i nešto ostale opreme²⁴). Bio je to najveći uspjeh MOP u 1941. godini i snažan podstrek na nove borbe. Politički uspjeh bio je utoliko veći jer se do tada tako nešto nije dogodilo, i to uoči Božića koji je neprijatelj želio proslaviti posebno svečano, osobito u Zagrebu i široj okolini. Tamo u Bosni i Lici vodi se borba protiv Srba, četnika-odmetnika, njih ćemo lako, govorili su ustaški glavari. Ali eto, i tu kraj Zagreba već se vode borbe. Suradnici NOP-a radovali su se uspjehu koji je bio konkretan dokaz da je oslobodilačka borba otpočela.

Da nije poginuo omladinac Andrija Sačarić bila bi to puna pobjeda. Ali borba za slobodu traži svoje žrtve.

Kada je naišao kamion, a partizani su se povukli, začula se galama, uzbunilo se selo. Prilaze seljaci, ustaše rastjeruju ljude. »To je bandit, reče jedan, njegovi su napali domobrane.« Stiže i potporučnik, zapovjednik domobranske straže, i naredi da se tijelo prebaci na čistinu kraj puta, postavi stražu i zasjedu u blizini mosta, zajedno s ustašama. Leži omladinac Sačarić na mrtvoj straži do sutradan. Ustaše nisu uspjele da im mrtav partizan posluži kao mamac. Došao je i liječnik da secira leš. Andrija je sahranjen, kao nepoznat, na mjesnom groblju.

Te iste noći, 23/24. prosinca, u kući Mate Petrilića u Andigoli, sekretar OK KPH Čazma i prvi komandant MPO Alojz Vulinec-Sloga borio se za život. Sav pomodrio od gangrene proživljavao je posljednje trenutke života. Svjestan do posljednjeg časa, držao se hrabro, kako i dolikuje članu KPJ, bodrio drugove oko sebe, šalio se i davao uputstva što treba raditi. Bila je to teška noć za drugove u njegovoj blizini. Nije bilo spasa. Ranjen je u desno bedro i preponu, zrno je nabilo i zašifnik usta cijevi u meso. Rana je bila strašna. Propali su svi pokušaji da se pronađe liječnik iz Dubrave i Popovače. Došlo je do otrovanja krvi, i to je bio kraj najistaknutijeg člana KP na čazmanskom kotaru, sekretara OK KPH Čazma i člana CK KPH²⁵). Bio je to težak gubitak za Partiju, MPO i narod ovoga kraja. Te noći stoji nad mrtvim Slogom sekretar partijske ćelije Andrigole stari radnik Josip Klepac. Suze mu teku. Reče: »Mato, Ivica! (Mato Petrilić, Ivica, sin Josipov). Idite brzo tu dolje u šumarak i iskopajte raku, a ja odoh da pravim kovčeg, moramo brzo sahraniti našega druga Slogu još u toku noći. Sutra može neprijatelj naići i eto zla.« Mato i Ivica odu do obližnjeg šumarka, koji se nalazio stotinjak metara niže, i dadu se na posao.

²⁴ Prema izvještaju, koji je najvjerojatnije pisao Svetličić-Svetli, zaplijenjeno je 9 pušaka, ali prema izjavi boraca učesnika, riječ je o 13 pušaka, ²⁵)Alojz Vulinec bio je poznati komunist, organizator KP ina širem području Moslavine. Nije dokumentom utvrđeno da je bio član CK KPH.

Oko 3 sata 24. prosinca grupa komunista sa svojim sekretarom obavila je tužan ispraćaj Alojza Vulinca zakopavši ga tu na južnim padinama kose na kojoj se nalazi selo Andigola. Bilo im je neizmjereno teško, li-pravo im je sada bila potrebna Vulinčeva čvrstina, hrabrost i veliko iskustvo. Stoje komunisti Andigole nad rakom pognutih glava, potrešeni smrću voljenoga i cijenjenoga druga.

U to vrijeme borci MPO prelaze Česmu vraćajući se s oružjem ote-tim od neprijatelja. Puškomitraljez »brnac« nosi prvi mitraljezac Tur-činec-Tuk. Na čelu kolone je Svetli, zadovoljan uspjehom, ali nesretan i zabrinut što je sa Slogom koga je on, njegov najbolji drug, teško ranio nesretnim slučajem. Što ako Sloga umre, razmišlja Mato. A onda opet hrabri samoga sebe da će preživjeti, da će doći liječnik, da će ga spasiti. Možda je već došao!²⁶). Kada su stigli u bazu kod Lugarice sa-općeno im je da je Sloga prevežen u bolnicu pod tuđim imenom i da će ga liječiti. To je rečeno svima koji nisu znali da je Sloga umro, po-red ostalog i zato što je Svetli bio u teškom depresivnom stanju zbog nesreće koju je prouzročio pa su se drugovi bojali da ne bi što sebi učinio.

AGITACIONO PROPAGANDNI RAD

U toku NOB-a jedna od važnih komponenata djelatnosti partizan-skih odreda u čitavoj Jugoslaviji bila je i agitaciono-propagandna dje-latnost, politički rad. Zavisno od situacije, veličine odreda i njegovog organizacionog ustrojstva, prije svega od uvjeta i snage Partije, taj vid aktivnosti bio je uspješniji ili manje uspješan. Na prostoru sjevero-zapadne Hrvatske, znači i na području Moslavine, PO su imali veoma naglašen zadatak na političkom planu. To se osobito odnosi na 1941. pa i 1942. godinu. Za 1941. mogli bismo reći da je MPO čak imao teži-šte na političko-propagandnom planu i da je postigao zavidne usjehe. To potvrđuju ove činjenice:

— U jesen 1941. borci udarnih grupa, ilegalci, zapravo partizani, izvršavaju čitav niz manjih akcija koje, kada se zbroje, daju značajne rezultate: oko 20 pušaka i desetak pištolja, osnovno oružje MPO.

— Sabotažne akcije nanosile su štetu neprijatelju i stvarale dojam partizanske nazočnosti.

— Pisanje parola u toku cijele godine jedna je od važnih moslavač-kih akcija. Parole ispisane krupnim slovima osvitale bi na javnim zgra-dama, tako reći kraj ustaških stražara na svim većim građevinskim objektima. Ta je aktivnost žestoko uznemiravala ustaše zato što nisu uspijevali otkriti one koji pišu te parole.

— Posebno je značajna bila usmena propaganda. Partizani su, po-red aktivista, u većem broju sela, čak i više od nekih članova KK KPH, širili ideje NOB-a. Slavko Kezele i njegov otac Josip-Čiko (učesnik ok-tobarske revolucije, krojački radnik iz Garešnice, veliki poznavalac pri-lika i naroda) u toku 1941. godine radili su neumorno u mnogim selima

²⁶) Kada je Sloga ranjen, upućeno je više drugova, a posebno Tomo Buden-Hitri, da pokušaju uspostaviti vezu s liječnicima iz Dubrave, Čazme i Popovače. Međutim, u tome nisu uspjeli.

kotara Garešnice, organizirajući prve saradnike i grupe a zatim odbore NOP-a. Slično su radili Tomo Buden, Ivan Bobinac i drugi partizani. Svaki partizan bio je naoružani politički radnik, a Odred ili grupa partizana naoružani komitet. Oni su održavali sastanke po selima, vodili razgovore, formirali odbore i organizacije. Izraziti je primjer rad Odreda poslije akcije na kulturbundaše u Garešničkom Brestovcu i na domobrane kod Prečeca. U kotaru Garešnica, potkraj 1941, formirani su prvi NOO-i u Velikom i Malom Prokopu, Krajiškoj Kutinici, Podgariću i Kaniškoj Ivi, a punktovi, grupe i pojedini saradnici postojali su u gotovo svim selima. Rad je strogo ilegalan i sasvim je normalno da u jednom selu postoji odbor od 3—5 ljudi, ili grupa od 2—3 druga i s više pojedinaca koji jedan za drugoga nisu ni znali. Ili, otac ilegalno radi, ali je bio povezan i sin, a jedan za drugog ne znaju. Taj za oko nevidljiv rad bio je toliko intenzivan da je potkraj godine u Moslavini postojala čitava mreža saradnika i organizacija NOP-a, koja je omogućavala komuniciranje partijskih radnika, grupa i cijelog MO.

Raspoloženje naroda za NOB-u naglo je raslo, čak je bilo veće nego što su rukovodstva NOP-a i organizacije ocjenjivale. Drugo je pitanje zašto takva klima nije bolje iskorištena. Razumije se, bilo je više razloga. Ilija Strika²⁷) kaže: »Stupovača je imala velik broj ljudi, oko 50, koji su 1941. i početkom 1942. bili spremni da odu u partizane. Većina ih je živjela ilegalno i mjesecima se krila na raznim mjestima i bila sposobna da brojno brzo ojača MPO. Ljudi su spremno davali pomoć u novcu i hrani za prve borce MPO.«

Prilikom neuspjelog napada MPO-a na zgradu žandarmerijske stanice u Velikom Vukovju, ožujka 1942, bilo je prisutno nekoliko desetina ljudi bez oružja, ali spremnih za borbu i odlazak u partizane. U to vrijeme donijeta je odluka da se više od 70 boraca vrati kućama jer nije bilo oružja. To je bilo pogrešno jer se izvjestan broj tih ljudi kasnije pokolebao i nije otišao u partizane. Slična situacija bila je i u drugim selima kotara Garešnice (Rogoža, Kutinica i dr.)

Da zaključimo: izrazito velika aktivnost boraca i čitavog MPO-a na području agitaciono-propagandnog djelovanja, kao oblika političkog rada, u izvjesnom je smislu bila specifičnost rada Partije u ovom dijelu zemlje. Takav metod bio je nužan i najadekvatniji. Nema nikakve suprotnosti između uloge PO i kotarskih komiteta, jer je često, kao što se vidi iz primjera MPO, sekretar OK KPH stajao na čelu partizanskog odreda, stvarao ga i pomoću njega izvršavao osnovne zadatke Partije u razvoju NOP-a. Pojedini drugovi iz drugih krajeva, gdje je ustanak bio masovan i eruptivan, ne shvaćaju dovoljno ove specifičnosti.

UVJETI DJELOVANJA MPO-a 1941. GODINE

Mogućnosti za dizanje ustanka uz masovno učešće naroda ovdje nisu postojale s obzirom na političku i vojnu situaciju. Stoga je Partija stvarala izrazito brojno male PO, sastavljene prije svega od članova KP, SKOJ-a i simpatizera. Snaga takvih PO bila je skromna u vojnom pogledu, pa nije ni moglo biti velikih i spektakularnih borbenih akcija.

) Jedan od rukovodilaca MPO-a, pukovnik milicije u penziji.

Zbog toga u knjizi poklanjamo veću pažnju napadu na neprijateljsku stražu kod Prečeca, koja je u ovdašnjim uvjetima imala veće značenje i odjek nego da je izvedena negdje drugdje.

U ljeto 1941. formirano je više manjih partizanskih odreda u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, koje je neprijatelj razbio. Zašto? Prije svega zato što NOP još nije bio dovoljno snažan da osigura postojanje borbene jedinice. Nije postojala, kao u jesen, mogućnost da pokret PO ide od veze do veze, jer je samo tako mogao opstati. Slučaj MPO-a očito je dokaz tome, a slično je bilo i s prvim slavonskim PO, PO »Matija Gubec« i s drugima.

Is. priložene sheme obostranog rasporeda snaga jasno se vidi kolike i kakve snage ima neprijatelj, kakve su snage i organizacije NOP-a. Odnos snaga je krajnje nepovoljan za nas, ali KPH je u ofanzivi, stvara borbene jedinice, vodi bitku za utjecaj na široke narodne mase, ostvarujući strategiju KPJ i Tita. ^

Stvaranje NOV i POJ pod rukovodstvom KPJ i Tita snažno pozitivno djeluje u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, u Moslavini. Borbeni moral stalno raste bez obzira na to što su Hitlerove oklopne divizije pod Moskvom. Bilo je i ovdje kolebanja pojedinaca i grupa, članova KPJ i aktivista NOP-a. Ali velikih plima i oseka nema. NOP kontinuirano napreduje. Osobito jača utjecaj KP na narodne mase, politička klima je sve povoljnija. Stvoreni su uvjeti za sve veće uspjehe u 1942. godini.

Na kraju 1941. imamo jedinstven MPO jačine oko 40 dobro naoružanih boraca, s dragocjenim borbenim iskustvom, koji će postojati do 1945. koji će biti izvor kadrova i jedinica za mnoge partizanske brigade, diverzantske odrede, brigadu OZN-e, Komandu moslavačkog područja, 33. diviziju i 10. korpus NOVJ zagrebački.